

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра географії та методики її навчання

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____
(підпис)   (прізвище, ініціали)
« ____ » _____ 2022 р.

Реєстраційний № _____

« ____ » _____ 2022 р.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІКЕРО-ГОРІЛЧАНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ТА МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ВИВЧЕННЯ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

Кваліфікаційна робота студентки групи
ГОЕ м-17

ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 014 Середня освіта
(Географія)

Вінійчук Анастасії Анатоліївни

Керівник

канд. пед. наук, доцент

Мантуленко Світлана Вікторівна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис)   (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис)   (прізвище, ініціали)

(підпис)   (прізвище, ініціали)

(підпис)   (прізвище, ініціали)

(підпис)   (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Вінйчук Анастасія Анатоліївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав(ла) і не одержував(ла) недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений(а). Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис) _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ЛІКЕРО-ГОРІЛЧАНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ.....	9
1.1. Поняття «лікєро-горілчана промисловість»: сутність, зміст та структура.....	9
1.2. Еволюція становлення та розвитку лікєро-горілчаної промисловості.....	14
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЛІКЕРО-ГОРІЛЧАНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ.....	21
2.1. Характеристика ресурсної бази лікєро-горілчаної промисловості в Україні.....	21
2.2. Аналіз сучасного стану лікєро-горілчаної промисловості в Україні.....	31
2.3. Проблеми та перспективи розвитку лікєро-горілчаної промисловості в Україні.....	40
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ВИРОБНИЦТВО ЛІКЕРО-ГОРІЛЧАНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ» В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ.....	44
3.1. Методичні особливості вивчення теми «Виробництво лікєро- горілчаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» 9 клас.....	44
3.2. Методичні розробки уроків та позакласних заходів з теми: «Виробництво лікєро-горілчаної продукції в Україні у шкільному курсі географії.....	52

Висновки до розділу 3.....	73
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ.....	84
Додаток А.....	84
Додаток Б.....	86
Додаток В.....	87
Додаток Г.....	88
Додаток Д.....	99
Додаток Е.....	90
Додаток Ж.....	91
Додаток З.....	94

ВСТУП

Актуальність теми. На території України галузь алкогольних напоїв – це одна з найбільш динамічних секторів спиртопродуктового комплексу країни. Так, на сьогодні суб'єкти господарської діяльності у сфері лікєро-горілочаної промисловості прийнято відносити до найбільш рентабельних підприємств, що стрімко нарощують показники темпу приросту виробництва лікєро-горілочаної продукції. Крім того, вітчизняні виробники алкогольних напоїв зберігають свої конкурентні позиції як на міжнародному, так і на внутрішньонаціональному ринку алкогольної продукції, а інтенсифікації та загострення конкуренції всередині економічної галузі сприяє покращенню рівня якості продукції.

Проведення широкомасштабного реформування земельних, майнових та суспільних відносин у виробничій сфері агропромислового комплексу України протягом останнього десятиріччя результувало здійснення суттєвих трансформацій у вже сформованих міжгалузевих економічних взаємовідносинах господарюючих суб'єктів спиртопродуктового підкомплексу. Незважаючи на негативний вплив багатьох чинників зовнішнього та внутрішнього характеру на окремі сировинні галузі АПК (особливо, зернове господарство), що формують ланцюгову тісну взаємозалежність виробництва кінцевої лікєро-горілочаної продукції від стану сировинної бази, які призвели до спаду продуктивності переробних підприємств лікєро-горілочаної промисловості, проаналізований економічний сектор залишається одним із вагомих бюджетоформуючих джерел національної економіки, утримуючи потужний виробничий потенціал та забезпечуючи збереження робочих місць для сотень тисяч жителів міст та населених пунктів.

Попри це, слід відзначити, що розвиток лікєро-горілочаної промисловості на сьогоднішній день характеризується наявністю низки проблем соціально-економічного формату, що зумовлює потребу її ґрунтовного дослідження та наукового аналізу.

Теоретична основа дослідження представлена науковими працями вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері історії, економічної теорії, регіональної економіки, фізичної та економічної географії, статистики, які присвятили свої наукові праці вивченню проблеми розвитку спиртової та лікеро-горілчаної промисловості в Україні та в окремих її регіонах. Серед них можна відзначити: М. Барановського, Ф. Заставного, Л. Мельника, Є. Нагорного, Є. Черевикова, В. Чубаня, О. Шаблія, В. Яценка та ін.

Натомість виявлена недостатність у проведених суспільно-географічних дослідженнях лікеро-горілчаної промисловості України як самостійної складової промисловості національної економіки, що складає важливу частку у показниках валового внутрішнього продукту (ВВП) нашої держави. Є потреба у проведенні більш ґрунтовного вивчення географічної складової означеної проблеми, адже діяльність суб'єктів господарювання цієї галузі безпосередньо впливає на інвестиційну привабливість України для зарубіжних інвесторів, а аналіз географічних чинників розвитку лікеро-горілчаної промисловості є важливим для можливості подальшого прогнозування розвитку та функціонування економічної галузі на вітчизняному та світовому ринку.

Трансформації, що відбуваються у сфері спиртової та лікеро-горілчаної промисловості, на нашу думку, повинні знайти своє відображення у шкільному курсі географії, адже цей економічний сектор виступає одним із бюджетоформуючих джерел національної економіки України, та потребує ґрунтовного вивчення. Методичні рекомендації та методичні матеріали щодо вивчення означеної теми в шкільному курсі географії допоможуть більш глибоко опанувати зміст навчального матеріалу, та сприятимуть соціалізації учнів, формуванню їх світоглядних орієнтирів, здатності орієнтуватися в умовах глобальних суспільних змін.

З огляду на це вважаємо, що актуальність теми кваліфікаційної роботи та необхідність її дослідження не викликає сумніву.

Мета наукової роботи полягає у: здійсненні суспільно-географічної характеристики лікеро-горілчаної промисловості України; дослідженні

методичних особливостей вивчення означеної проблеми в шкільному курсі географії.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) Визначити сутність та зміст поняття «лікеро-горілчана промисловість», схарактеризувати її структуру.
- 2) Здійснити характеристику ресурсної бази лікеро-горілчаної промисловості в Україні, дослідити еволюцію її становлення та розвитку.
- 4) Проаналізувати сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку лікеро-горілчаної промисловості України.
- 5) Дослідити методичні особливості вивчення досліджуваної проблеми у шкільному курсі географії, «розробити уроки та позакласні заходи щодо вивчення лікеро-горілчаної промисловості України у шкільному курсі «Україна і світове господарство» у 9 клас.

Об'єкт дослідження – лікеро-горілчана промисловість України.

Предмет – суспільно-географічний аналіз розвитку лікеро-горілчаної промисловості в Україні та методичні особливості її вивчення в шкільному курсі географії.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження, його об'єкта та предмета.

У науковій роботі використовувалися: 1) *теоретичні методи*: аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія використовувалися при розгляді сутності та змісту поняття «лікеро-горілчана промисловість», визначенні структури лікеро-горілчаної промисловості); правовий метод (використовувався при розгляді правових засад функціонування суб'єктів господарювання у сфері лікеро-горілчаної промисловості на території України); історико-географічний метод (було використано у ході аналізу історії розвитку лікеро-горілчаної промисловості на території України); метод аналізу наукової літератури з географії; статистичний метод; 2) *емпіричні методи*: статистичний метод (було використано з метою проведення аналізу офіційних статистичних даних стану розвитку лікеро-горілчаної промисловості в Україні); 3) *математичні методи*:

метод комп'ютерного моделювання (використовувався задля формування рисунків, діаграм, графіків, схем, карт та іншого графічного матеріалу, представленого у цій кваліфікаційній роботі).

Практичне значення роботи. Сукупність представлених у кваліфікаційній роботі теоретичних та практичних положень, висновків та результатів можна використовувати під час подальших досліджень питання розвитку лікєро-горілчаної промисловості в Україні її суспільно-географічної характеристики. Методичні рекомендації та методичні розробки щодо вивчення означеної проблеми в шкільному курсі географії, можуть стати у нагоді для студентів-практикантів та вчителів практиків, які викладають у закладах загальної середньої освіти або вищих навчальних закладах такі навчальні дисципліни, як: «Географія України», «Економічна географія України» тощо.

Апробація результатів дослідження представлена:

1. Вінйчук А. Сучасні проблеми та перспективи розвитку лікєро-горілчаної промисловості в Україні // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект» (23-24 вересня 2022 р.). Одеса: «Інститут інноваційної освіти», 2022. С. 3–6.

Структура роботи обумовлена метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження та логікою викладення матеріалу. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаної літератури (51 найменування), 9 таблиць, 27 рисунків, 8 додатків. Загальний обсяг роботи складає – 97 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ЛІКЕРО-ГОРІЛЧАНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

1.1. Поняття «лікєро-горілчана промисловість»: сутність, зміст та структура

У сучасних умовах розвитку національної економіки спостерігається інтенсифікація реформування агропромислового комплексу України. Однією з промислових галузей АПК, яка зазнала найбільших трансформаційних змін та функціонування господарюючих суб'єктів якої на сьогодні постійно перебувають у посиленій внутрішньогалузевій конкурентній боротьбі, є лікєро-горілчана.

Лікєро-горілчана промисловість – це підгалузь харчової промисловості, що спеціалізується на виробництві спиртних напоїв. Як свідчать науковці-історики, до 1945 р. дана галузь промисловості називалася «гуральництвом», «винокурінням» або «винокурною промисловістю» та входила до складу спиртової промисловості.

Відповідно до Кембриджського словника під поняттям «лікєро-горілчана промисловість», або «алкогольна промисловість» (англ. *alcohol beverages industry*), слід розуміти сегмент комерційної індустрії напоїв, який спеціалізується на виробництві, розподілі та продажу алкогольних напоїв [49].

У економічній енциклопедії за редакцією С. В. Мочерного поняття «лікєро-горілчана промисловість» розглядається як вид харчової промисловості, що здійснює виробництво спиртвмістких напоїв із харчового спирту та харчової сировини [4].

Економічний словник за редакцією Й. Завадського дає таке визначення поняттю «лікєро-горілчані вироби»: це спиртні напої міцністю від 1,2 до 60 % об'ємних одиниць, виготовлені шляхом змішування спирту етилового ректифікованого з напівфабрикатами та інгредієнтами [11, с. 174].

В Україні визначення дефініції «лікєро-горілчані вироби» закріплене у ДСТУ 4164:2003 «Напої лікєро-горілчані. Правила приймання і методи

випробовування», відповідно до якого під аналізованим терміном вітчизняний законодавець розуміє «суміші різних фруктових соків, морсів, які отримують з плодово-ягідної сировини з додаванням цукрового сиропу, лимонної кислоти, ефірних олій, вин, коньяків, спирту і води» [9].

О. Горкін дає наступне визначення поняттю «промислове підприємство» – це компактний виробничо-господарський об'єкт (як правило, територіально цілісний), що виробляє або видобуває на основі певним чином завершеної технології та організаційної єдності однорідної або переважно однорідної продукції та реалізує її [37, с. 188–189]. Виходячи з цього, під поняттям «підприємство лікєро-горілочаної промисловості» можна розуміти виробничо-господарський об'єкт, що здійснює виробництво лікєро-горілочаної продукції та реалізує її.

Дослідження тенденцій виробництва лікєро-горілочаної промисловості України розглядає низка науковців. Так, окремим питанням розвитку спиртової та лікєро-горілочаної галузей вітчизняної економіки присвятили свої наукові праці М. Барановський, Ф. Заставний, Л. Мельник, Є. Черевиков та ін. Дослідженню економічного розвитку підприємств лікєро-горілочаної галузі Черкаської та Львівської областей присвячено наукові розробки В. Чубаня, О. Шаблія та В. Яценка.

На сьогодні в Україні проводилася невелика кількість суспільно-географічних досліджень, присвячених розвитку лікєро-горілочаної промисловості. Такі науковці, як О. Бутнік-Сіверський, Л. Маринчепко, О. Топчієв, Г. Шматкова та інші розглядають лікєро-горілочану промисловість в контексті включення до складу укрупненої (комплексної) галузі харчової індустрії. Так, зокрема, О. Топчієв відносить лікєро-горілочану промисловість до «харчосмакової галузі» на ряду з такими підгалуззями, як цукровою, макаронною, виробництвом хлібобулочних виробів, спиртовою, виноробною, пивоварною, дріжджовою, тютюновою, чайною та іншими підгалуззями [39, с. 378].

О. Бутнік-Сіверський та Л. Маринчепко, аналізуючи ресурсну базу спиртової та лікєро-горілочаної промисловості у сукупності зазначають про

створення на території України потужної виробничо-технічної бази з виробництва спирту етилового та лікєро-горілочаних виробів, яка до 2002 р. була репрезентована 86 спиртовими заводами та 295 лікєро-горілочаними виробництвами, загальна потужність яких перевищувала 88 млн дал спирту та 322 млн дал лікєро-горілочаної продукції. Україна посідала 4 місце у світі з виробництва спирту, поступаючись США, Росії та Бразилії. При цьому ключовими векторами використання спирту етилового було виробництво горілки, виноробної та іншої алкогольної продукції [3, с. 1].

Дослідження лікєро-горілочаної галузі, проведені Г. Шматковим, свідчать про те, що на сьогодні переважна більшість виробників спирту об'єднані в єдиний виробничий концерн – Державне підприємство «Укрспирт», до складу якого входять 8 обласних державних об'єднань лікєро-горілочаної та спиртової промисловості, представлених підприємствами державної форми власності та асоційованими членами з різними формами власності [3, с. 2-3].

Т. Бондар у своїх наукових розробках аналізує розвиток лікєро-горілочаної промисловості в історичній ретроспективі, починаючи з XVI ст. і завершуючи останніми тенденціями, що відбуваються на вітчизняному ринку спиртової та лікєро-горілочаної продукції. Так, автор аналізує динаміку виробництва лікєро-горілочаних виробів з 1960-х рр. до 2017 р. включно, вказуючи на збільшення обсягів виробництва аналізованої продукції на 11 млн дал (+67%), що, у свою чергу, результувало зростання попиту на алкогольну продукцію на вітчизняному ринку та активізувало експортну політику виробничих підприємств галузі [2, с. 103].

Дослідник відмічає негативні чинники, які мали суттєвий негативний вплив на розвиток галузі та виробництва алкогольної продукції: по-перше, анексія Автономної Республіки Крим, де було зосереджено багато підприємств із виробництва виноробної та лікєро-горілочаної продукції; по-друге, скорочення обсягів виробництва та продажу лікєро-горілочаних виробів у тимчасово окупованих Донецькій та Луганській областях; по-третє, зростання цін на

продукцію обумовлену підвищенням ставок акцизного збору на понад 350% за останні 7 років [2, с. 103–104].

Окремі аспекти особливостей державного регулювання лікєро-горілочної промисловості в Україні розглядають у своїх наукових працях такі науковці, як О. Григоренко, Г. П'ятницька, Н. Ракша, О. Шаманська, В. Яценко тощо. Однак чинники впливу та сучасні тенденції розвитку ринку лікєро-горілочної продукції, зважаючи на специфіку державного регулювання в Україні, глибоко не вивчалися.

В Україні державне регулювання лікєро-горілочної промисловості здійснюється на підставі положень Закону України від 19 грудня 1995 р. № 481/95-ВР «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального» [25], Закону України від 30 грудня 2019 р. № 318-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального» щодо лібералізації діяльності у сфері виробництва і обігу спирту етилового» [24] та Постанови Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2020 р. № 699 «Про затвердження Програми реформування та розвитку спиртової галузі на 2020–2023 роки» [34].

Аналізуючи положення статті 1 Закону України № 481/95-ВР, можна визначити основні лікєро-горілочні продукти, які виробляються на підприємствах лікєро-горілочної промисловості (див. рис. 1.1) [25].

Розглянемо види лікєро-горілочної продукції, що виробляється у межах лікєро-горілочної галузі промисловості, більш детально:

– спирт етиловий питний – є спиртом етиловим ректифікованим, що розбавлений водою у відповідності до розробленої спеціальної технології;

Рис. 1.1. Структура виробів лікєро-горілчаной промисловості

Джерело: складено на основі [25].

– спирт коньячний – отримується шляхом переробки коньячних виноматеріалів за нормами спеціальної технології з метою подальшої багаторічної витримки в дубовій тарі або нержавіючих та/або емальованих ємностях з дубовою клепокою;

– спирт плодовий – є спиртом, що отримується шляхом переробки плодів та ягід, соків плодово-ягідних зброджених за спеціальною технологією для виробництва алкогільних напоїв, у тому числі й за коньячною технологією;

– алкогільні напої – є продуктами, одержаними шляхом спиртового бродіння цукровмісних матеріалів або виготовленими на основі харчових спиртів із вмістом спирту етилового понад 0,5% та 8,5% об'ємних одиниць (горілка, лікєри, коньяки, настойки, віскі, бренді, наливки тощо);

– слабоалкогільні напої є алкогільними напоями із вмістом етилового спирту 0,5–8,5% об'ємних одиниць та екстрактивних речовин не більше 14,0 г на 100 куб. см, виготовлених на основі водно-спиртової суміші з використанням

інгредієнтів, напівфабрикатів та консервантів, насичених або ненасичених діоксидом вуглецю (тоніки, алкогольні соки тощо).

Отже, лікєро-горілочна промисловість являє собою підгалузь харчової промисловості, що спеціалізується на виробництві спиртних напоїв (горілки, спирту питного/коньячного/плодового, лікерів, віскі, бренді, джину, настоянок, слабоалкогольних напоїв тощо).

Державне регулювання лікєро-горілочної промисловості в Україні здійснюється положеннями Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального».

1.2. Еволюція становлення та розвитку лікєро-горілочної промисловості

Історія розвитку лікєро-горілочної промисловості на території України є довготривалою та сягає часів XV ст., коли територією країни почало розповсюджуватися гуральництво – масове виробництво горілки та медовухи на основі жита, які стали головним алкогольним напоєм тодішніх українців.

У XIX ст. за часів козацтва та існування Козацько-гетьманської держави власниками гуралень були козацькі старшини, міщани та монастирі. В них вироблялася горілка з продуктивністю від 4 до 30 відер на добу.

З другої половини XIX ст. до 1914 р. на території України продаж горілки був державною монополією, а прибуток від її продажу являв собою важливу статтю бюджету держави, враховуючи масове пияцтво та споживання даного алкогольного напою (в 1913 р. середня норма споживання горілки складала 6,5 л на 1 особу).

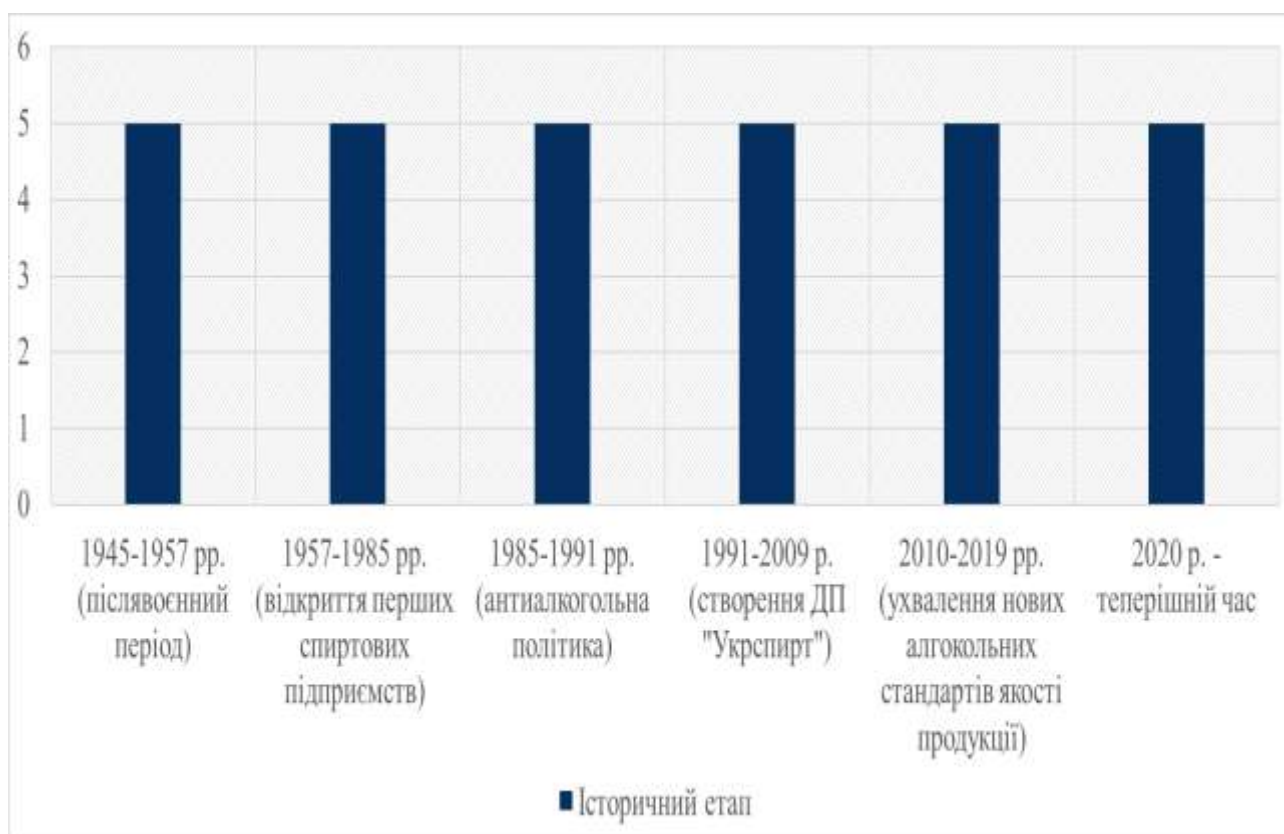
Основними географічними передумовами швидкого розвитку лікєро-горілочної галузі в Україні у XX ст. стали наступні:

– наявність потужної сировинної бази – відходів цукрової промисловості (меляса, дефективного цукру), сокового виробництва, значні обсяги зерна та картоплі;

– розміщення підприємств спиртової та лікєро-горілкової промисловості поблизу підприємств-постачальників сировинної бази (цукрових заводів) або центрів перероблення картоплі чи зерна;

– розвиток агропромислового сектору у невеликих населених пунктах (селах, селищах міського типу та невеликих містах).

Проведений ретроспективний аналіз історико-географічної літератури дав змогу визначити умовний історичний етап становлення та розвитку лікєро-горілкової промисловості в Україні було виокремлено умовний історичний етап еволюції становлення аналізованої галузі, що нараховує шість історичних етапів, представлених на рис. 1.2.

1.2. Історичні етапи становлення та розвитку лікєро-горілкової промисловості в Україні

Джерело: власна розробка автора.

Розглянемо більш детально кожен із наведених на рис. 1.2 етапів становлення лікєро-горілочаної промисловості в Україні.

1. Післявоєнний період, або період після Другої світової війни (1945–1957 рр.).

Протягом Першої світової війни та громадянської війни лікєро-горілочана промисловість була у занепаді. Так, у 1913 р. було вироблено 16,0 млн. дал, у 1928 р. – 6,7 млн. дал, у 1932 р. – 10,7 млн. дал, у 1937 р. – 20,9 млн. Після Другої світової війни галузь знову була майже зруйнована. У 1945 р. було вироблено лише 6,6 млн. дал лікєро-горілочаних виробів.

Так, у вересні 1945 р. за Наказом Наркомату харчової промисловості СРСР у Києві було відкрито філіал Всесоюзного науково-дослідного інституту спиртової промисловості, який був відповідальним за встановлення обсягів та потужностей виробництва лікєро-горілочаної продукції. Вже 05 липня 1957 р. дана державна установа була перейменована в Український інститут спиртової та лікєро-горілочаної промисловості [13].

2. Період відкриття перших спиртових підприємств (1957–1985 рр.).

До серпня 1980 р. на території Української РСР функціонувало 25 спеціалізованих державних підприємства (заводи) у галузі лікєро-горілочаної промисловості та дві майстерні з виробництва алкогольної продукції з використанням еталону (харчового спирту), на яких вироблялися різноманітні види горілки, лікєри, горілочані наливки, десертні напої, солодкі/напівсолодкі та гіркі настоянки, алкогольні соки, морси, ароматні спирти та настоянки, отримувані шляхом переборки фруктів та ароматичної рослинної сировини із додаванням цукрового сиропу, виноградних вин, коньяку, лимонної кислоти, етилового спирту та інших продуктів. Така варіативність промислового виробництва лікєро-горілочаних напоїв зумовлена тим, що впродовж 1950–1980-х рр. мала місце активна промислова кооперація підприємств спиртової, цукрової, винокурної та інших видів харчової промисловості.

3. Період запровадження антиалкогольної політики (1985–1991 рр.).

Розробка та запуск у травні 1985 р. антиалкогольної урядової кампанії в СРСР результували суттєве скорочення обсягів виробництва та збуту лікеро-горілчаної продукції, а також переобладнання частини промислових потужностей з метою виробництва безалкогольних напоїв.

4. Створення ДП «Укрспирт» (1991–2009 рр.).

Проголошення незалежності України у серпні 1991 р. стало новим етапом розвитку лікеро-горілчаної промисловості в країні, оскільки галузь перейшла у підпорядкування Державного комітету харчової промисловості України, рішенням якого було скасовано та анульовано встановлені за радянських часів обмеження на виробництво алкогольної продукції, у зв'язку із чим станом на кінець 1993 р. в Україні було вироблено 40,4 млн. декалітрів горілки та лікеро-горілчаних виробів найвищої якості. Проте, в умовах розгортання економічної кризи в країні 1990-х рр. відзначається поступове скорочення обсягів виробництва лікеро-горілчаної продукції.

У березні 1995 р. Верховної Радою України на території країни 16 винокурень було введено до переліку підприємств, на приватизацію яких накладено мораторій через їх національне значення для вітчизняної економіки. Водночас Урядом України у галузі лікеро-горілчаної промисловості були затверджені нові державні стандарти на виробництво окремих видів лікеро-горілчаної продукції.

В червні 1996 р. в Україні було створено державний концерн спиртової та лікеро-горілчаної промисловості «Укрспирт», до складу якого було передано 17 підприємств лікеро-горілчаної промисловості.

Як результат, розпочалося поступове нарощування виробничих потужностей галузі після затяжної економічної кризи, і вже у 1998 р. концерн виробив 20,8 млн. дал горілки та лікеро-горілчаних виробів, у 1999 р. – 20,9 млн. дал, у 2000 р. – 21,3 млн. дал, у 2001 р. – 22,6 млн. дал, у 2003 р. – 23,2 млн. дал. Водночас окремі лікеро-горілчані заводи у складі концерну «Укрспирт» – Харківський, Азовський, Новоселицький, Вінницький та інші – мали застарілу

та/або зношену матеріально-технічну базу, були неплатоспроможними та збитковими, у зв'язку із чим збанкрутіли та були ліквідовані.

5. Період запровадження нових стандартів якості алкогольної продукції (2010–2019 рр.).

Нова економічна криза в Україні у 2008 р. суттєво загострила ситуацію у лікєро-горілочній галузі, у зв'язку із чим вже станом на початок грудня 2009 р. 32 підприємства лікєро-горілочної промисловості повністю припинили свою роботу. На кінець 2009 р. виробництво алкогольних напоїв в галузі скоротилося на 44% порівняно із показниками 2008 р. до 13 млн. дал, проте вже починаючи з 2010 р. ситуація у галузі лікєро-горілочної промисловості почала стабілізуватися. Водночас розпочали процедуру банкрутства Чернігівський та Уманський лікєро-горілочні заводи.

Через інтенсифікацію загострення у галузі лікєро-горілочної промисловості 28 липня 2010 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 672 «Про утворення Державного підприємства спиртової та лікєро-горілочної промисловості», положеннями якої передбачалося створення Державного підприємства «Укрспирт» (далі – ДП «Укрспирт») на базі майна концерну «Укрспирт», проведення масштабної реорганізації державних підприємств і об'єднань спиртової та лікєро-горілочної промисловості, що належали до сфери управління Міністерства аграрної політики та продовольства України, або шляхом виділу їх майна, з використанням якого здійснювалося виготовлення підакцизної продукції, та приєднання їх до ДП «Укрспирт» [13; 21; 22].

Одним із суттєвих викликів для лікєро-горілочної промисловості в Україні став початок бойових дій на Сході України навесні 2014 р., у результаті яких було захоплено Луганський лікєро-горілочний завод бойовиками, повну зупинку його роботи, і відновлення діяльності суб'єкта господарювання у січні 2015 р. як підприємства Луганської Народної Республіки. Аналогічна ситуація сталася й з Донецьким лікєро-горілочним заводом та Маріупольським лікєро-горілочним заводом на території м. Донецьк та м. Маріуполь відповідно.

6. Період реформування лікєро-горілочної галузі (2020 р. – теперішній час).

У 2020 р. розпочато процес реформування спиртової та лікєро-горілочаної галузей шляхом продажу Фондом державного майна України та проведенням наступної приватизації спиртзаводів, що входять до складу ДП «Укрспирт», та 37 підприємств концерну «Укрспирт». Крім того, з метою стимулювання інвестицій у лікєро-горілочану та спиртову галузь державою було запроваджено мораторій на імпорту спиртової продукції до 2024 р.

Таким чином, в Україні лікєро-горілочана промисловість налічує багатостолітню історію свого становлення та розвитку, яка розпочалася у середині XV ст. з існування гуралень.

Початок розвитку сучасної лікєро-горілочаної промисловості датується 1945 р. відкриттям філіалу Всесоюзного науково-дослідного інституту спиртової промисловості та виготовленням понад 40 млн. дал спиртової та лікєро-горілочаної продукції, пережила 6-тирічну урядову антиалкогольну кампанію, економічні кризи та зниження виробничих потужностей, запровадження державної монополії у 1996 р., реформування галузі та встановлення мораторію на експорт та імпорту спиртової та лікєро-горілочаної продукції, але й матеріально-технічне переоснащення та взяття вектору на поступовий розвиток, починаючи з 2019–2020 рр.

Отже, на території України становлення та розвиток лікєро-горілочаної промисловості на території має багатостолітню історію та розпочинається у XV ст. із поширенням гуралень, в яких виготовлялася горілка та медовуха на основі жита. Умовно розвиток сучасної лікєро-горілочаної промисловості можна розподілити на наступні історичні етапи: 1) післявоєнний етап (1945 – 1957 рр.); 2) період відкриття перших спиртових підприємств (1957–1985 рр.); 3) період запровадження антиалкогольної політики (1985–1991 рр.); 4) створення ДП «Укрспирт» (1991–2009 рр.); 5) період запровадження нових стандартів якості алкогольної продукції (2010–2019 рр.); 6) період реформування лікєро-горілочаної галузі (2020 р. – теперішній час).

Висновки до розділу 1

1. Лікєро-горілочна промисловість – це галузь харчової промисловості, спеціалізацією якої є виробництво спиртних напоїв.

2. Державне регулювання лікєро-горілочної промисловості в Україні здійснюється положеннями Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального».

3. Еволюція становлення та розвитку лікєро-горілочної промисловості на території України сягає часів XV ст., коли країною почали ширитися гуральні, що належали монастирям, міщанам, панам, козацьким старшинам та в яких виготовлялася горілка та медовуха на основі жита.

Розвиток сучасної лікєро-горілочної промисловості можна умовно розподілити на наступні етапи: 1) 1945 – 1957 рр. – відкриття філіалу Всесоюзного науково-дослідного інституту спиртової промисловості, який встановлював обсяги та потужності виробництва лікєро-горілочної продукції; 2) 1957–1985 рр. – поступова розбудова державних підприємств спиртової та лікєро-горілочної промисловості; 3) 1985–1991 рр. – запровадження урядової антиалкогольної кампанії в СРСР, різке скорочення обсягів виробництва та збуту лікєро-горілочної продукції, переобладнання частини промислових потужностей на виробництво безалкогольних напоїв; 4) 1991–2009 рр. – скасування та анулювання радянських обмежень на виробництво алкогольної продукції, перехід лікєро-горілочних підприємств у підпорядкування Державного комітету харчової промисловості України; 5) 2010–2019 рр. – утворення та функціонування Державного підприємств «Укрспирт» на базі концерну «Укрспирт»; 6) 2020 р. – теперішній час – період повного реформування та переоснащення лікєро-горілочної галузі, започаткування процесу приватизації підприємств ДП «Укрспирт».

РОЗДІЛ 2. СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЛІКЕРО-ГОРІЛЧАНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

2.1. Характеристика ресурсної бази лікєро-горілчаної промисловості в Україні

На території України галузь алкогольних напоїв – це одна з найбільш динамічних секторів спиртопродуктового комплексу країни. Так, на сьогодні суб'єкти господарської діяльності у сфері лікєро-горілчаної промисловості прийнято відносити до найбільш рентабельних підприємств, що стрімко нарощують показники темпу приросту виробництва лікєро-горілчаної продукції. Крім того, вітчизняні виробники алкогольних напоїв зберігають своїх конкурентні позиції як на міжнародному, так і на внутрішньонаціональному ринку алкогольної продукції, а інтенсифікації та загострення конкуренції всередині економічної галузі сприяє покращенню рівня якості продукції [22].

На сьогодні в Україні сформована державна монополія у сфері виробництва спирту, а відтак вітчизняні підприємства, що здійснюють свою економічну діяльність у сфері лікєро-горілчаної промисловості, входять до складу Державного підприємства спиртової та лікєро-горілчаної промисловості «Укрспирт» (далі – ДП «Укрспирт») [21].

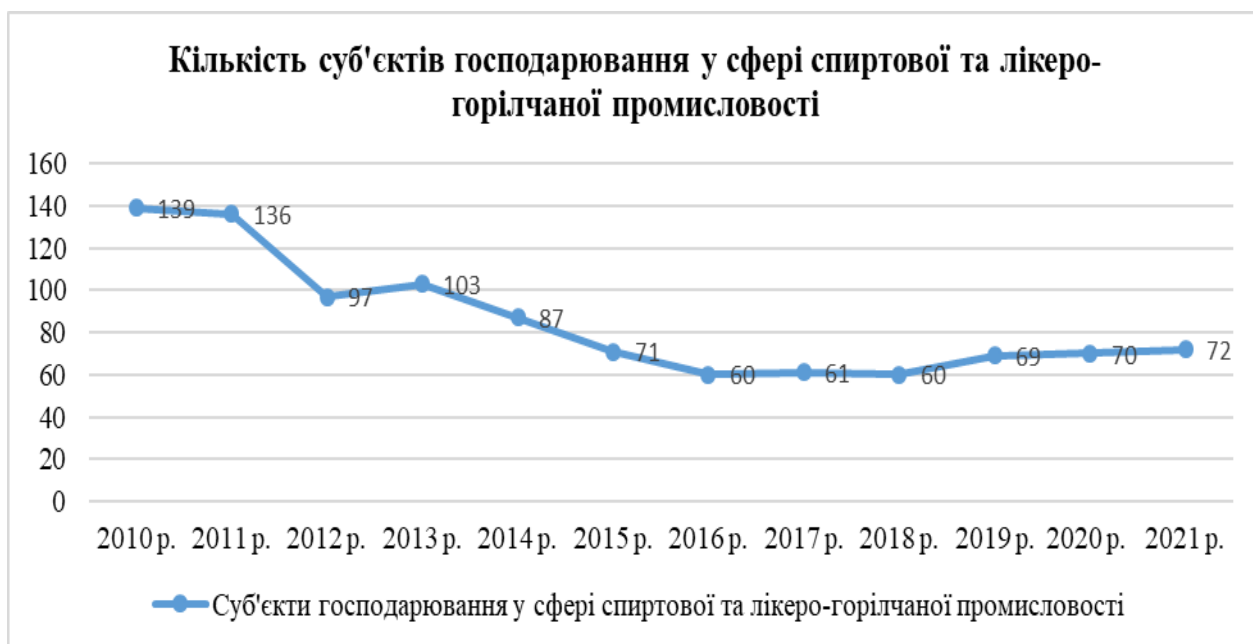
За офіційними даними Державної служби статистики України станом на 31 грудня 2021 р. на території України функціонувало 72 суб'єктів господарської діяльності, що мають ліцензії на виробництво лікєро-горілчаної продукції, з яких 41 – державні підприємства, що входять до складу ДП «Укрспирт» (не є самостійними юридичними особами), 37 – підприємства, що входять до складу концерну «Укрспирт», та 35 – підприємства, що не входять до складу концерну (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Суб'єкти господарської діяльності, що здійснюють дистиляцію,
ректифікацію та змішування спиртних напоїв, в Україні станом на 2010–
2021 рр.**

Рік	Кількість суб'єктів господарювання у сфері спиртової та лікеро-горілчаної промисловості	З них фізичних осіб-підприємців
2010 р.	139	—
2011 р.	136	—
2012 р.	97	—
2013 р.	103	—
2014 р.	87	2
2015 р.	71	2
2016 р.	60	2
2017 р.	61	2
2018 р.	60	1
2019 р.	69	3
2020 р.	70	4
2021 р.	72	6

Джерело: складено автором на основі [20].

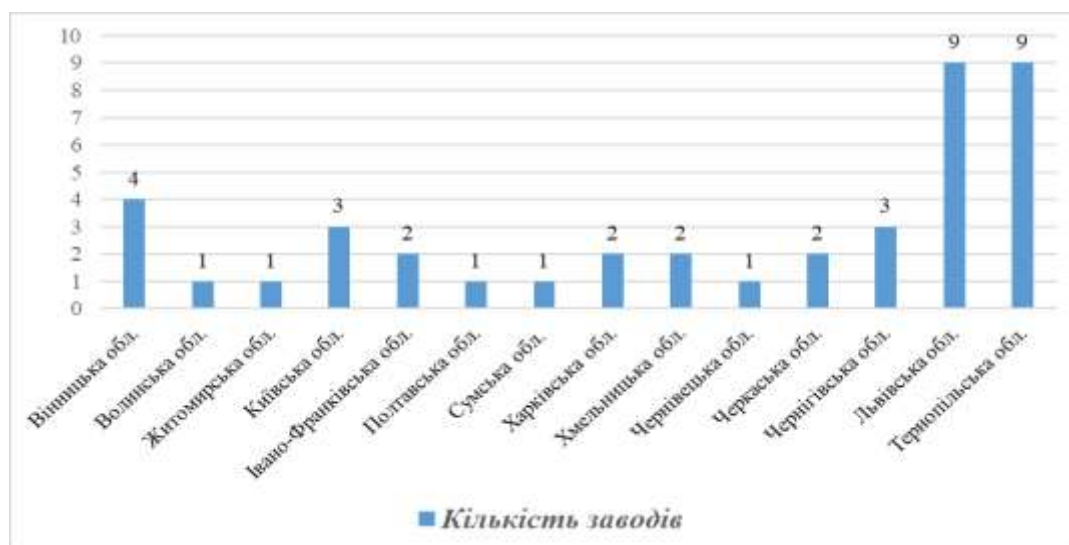
Рис. 2.1. Кількісний склад суб'єктів господарювання у сфері спиртової та лікеро-горілчаної промисловості станом на 2010–2021 рр., осіб

Джерело: складено автором на основі [20].

Виходячи з даних, представлених у табл. 2.1 та на рис. 2.1, можна констатувати, що впродовж 2010–2019 рр. спостерігається стійка тенденція до скорочення кількості суб'єктів господарювання, що здійснюють дистиляцію, ректифікацію та змішування спиртних напоїв. Але починаючи з 2020 р. відзначається тенденція до незначного зростання суб'єктного складу

виробничих підприємств на аналізованому ринку. Так, у 2019 р. кількість підприємств у лікеро-горілчаній промисловості скоротилося на 50,36%, склавши 69 економічних суб'єктів, порівняно із показниками 2010 р. – 139 суб'єктів господарювання. Це пов'язано із проведенням реформування системи управління спиртовою галуззю у 2010 р. та ухваленням Постанови Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 р. № 672 «Про утворення Державного підприємства спиртової та лікеро-горілчаної промисловості» [34]. Водночас починаючи з 2014 р. відзначається початок діяльності фізичних осіб-підприємців у лікеро-виробничій галузі, які отримали ліцензію на виробництво того чи іншого виду спиртової та/або лікеро-горілчаної продукції. У 2019 р. серед 69 господарюючих суб'єктів у галузі 4,34% (або 3 суб'єкта) складають фізичні особи-підприємці, що на 2,05% більше, порівняно із показниками 2014 р. – 2,29%. Станом на 31 грудня 2021 р. у Державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань було зареєстровано 72 суб'єкти господарювання у сфері виробництва лікеро-горілчаної та спиртової промисловості.

Як вже зазначалося, ключовим актором на вітчизняному ринку лікеро-горілчаної та спиртової промисловості виступає Державне підприємство «Укрспирт». У Додатках А та на рис. 2.2 представлена регіональна структура заводів лікеро-горілчаної промисловості, що входять до складу державного монополіста ДП «Укрспирт».

Рис. 2.2. Кількість заводів з виробництва лікєро-горілочаної продукції у структурі ДП «Укрспирт» станом на 31 грудня 2021 р., од.

Джерело: складено автором на основі [21].

Аналізуючи дані, представлені на рис. 2.2, можна констатувати, що на території України у структурі монополії спиртової та лікєро-горілочаної промисловості функціонує 41 виробничий майданчик, при цьому найбільша кількість підприємств у сфері виробництва лікєро-горілочаної продукції зосереджена у Львівській області – 9 суб'єктів, або 22% («Борокське МПД», «Великолюбінське МПД», «Воютицьке МПД», «Вузлівське МПД», «Лопатинське МПД», «Рава-Руське МПД», «Сторонибабське МПД», «Суходільське МПД» та Струтинське МПД») та Тернопільській області – 9 суб'єктів, або 22% («Хоростківське МПД», «Ковалівське МПД», «Борщівське МПД», «Марилівське МПД», «Залозецьке МПД», «Новосільківське МПД», «Мишковицьке МПД», «Козлівське МПД» та «Кобилоповолоцьке МПД»).

Найменша питома вага державних підприємств, що входять до складу концерну «Укрспирт», зосереджена у Полтавській («Вишняківське МПД»), Волинській («Луцьке МПД»), Житомирській («Липницьке МПД»), Сумській («Дубов'язівське МПД») та Чернівецькій («Лужанське МПД») областях – по 1 спиртзаводу (або по 2,4%).

У Додатку Б представлена карта «Географія підприємств-виробників лікєро-горілочаної продукції» у складі концерну «Укрспирт» по території України.

Варто наголосити на тому, що протягом останніх декількох років відзначається суттєве нарощення виробничих потужностей лікєро-горілочаної продукції на підприємствах ДП «Укрспирт», що зумовлено, з одного боку, скороченням кількості державних підприємств, що входять до складу концерну «Укрспирт» через їх банкрутство та ліквідацію, а з другого боку, частковим переоснащенням матеріально-технічної бази діючих підприємств та запровадженням інноваційних технологій у процес виробництва.

В Україні крім підприємств державної форми власності, що входять до складу спиртового та лікєро-горілочного концерну «Укрспирт», функціонують й інші суб'єкти господарювання, що мають відповідну ліцензію на виробництво алкогольної продукції.

На рис. 2.3 представлена географічне районування підприємств-виробників лікєро-горілочних виробів приватної форми власності, які не входять до концерну ДП «Укрспирт», сформоване на основі даних, представлених у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань.

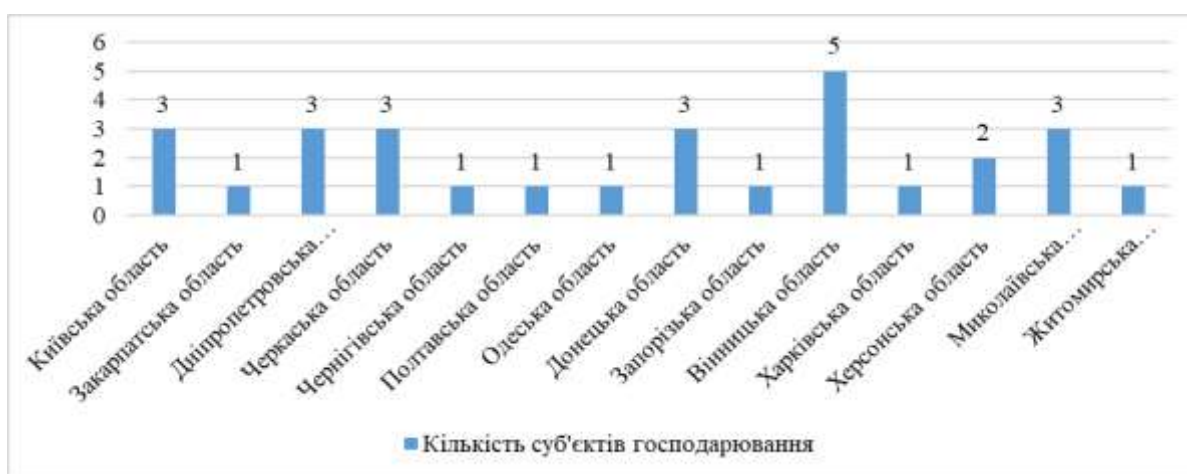

Рис. 2.3. Регіональна структура підприємств-виробників лікєро-горілочних виробів станом на I квартал 2021 р., шт.

Джерело: складено автором самостійно на основі даних [21].

Аналізуючи дані, представлені на рис. 2.3, можна констатувати, що з-поміж 28 суб'єктів господарювання приватної форми власності, що функціонують у галузі лікєро-горілочної промисловості, найбільша питома вага припадає на Вінницьку область – 4 суб'єкта (або 14,3%), які представлені наступними підприємствами: «Українська горілочна компанія «NEMIROFF», Вінницьке обласне об'єднання спиртової та лікєро-горілочної промисловості «Поділляспирт», «Тростянецький спиртовий завод» та «Немирівський спиртовий завод».

Крім того, відзначається функціонування лікєро-горілочних підприємств на території: Київської – 3 суб'єкта (ТОВ «Національні алкогольні традиції», АТ

«Преміумвін», ТОВ «Українська сировина»); Черкаської – 3 суб'єкта (ТОВ «Золотоноський лікєро-горілочний завод», ТОВ «Щедрий хутір», ТОВ «Черкаський лікєро-горілочний завод»); Донецької – 3 суб'єкта (Корпорація «Олімп», АТ «Артемівський лікєро-горілочний завод», АТ «Маріупольський лікєро-горілочний завод»); Миколаївської – 3 суб'єкта (ТОВ «Миколаївський коньячний завод», АТ «Миколаївський лікєро-горілочний завод», АТ «Коблево»). Слід наголосити на тому, що в Дніпропетровській області також зосереджено 3 підприємства, що спеціалізуються на виробництві лікєро-горілочних продуктів, а саме: АТ «Карат», ТОВ «Атлантик» та Алкогольний холдинг «Винний дім «ЛОГОС» [10].

На території Херсонської області виробничі потужності поступово нарощують два підприємства-виробника лікєро-горілочної продукції – АТ «Таврія» та АТ «Каменський».

В інших областях працює по 1 підприємству у сфері виробництва лікєро-горілочної продукції приватної форми власності: в Закарпатській – ТОВ «Ужгородський коньячний завод», в Чернігівській – АТ «Чернігівський лікєро-горілочний завод», в Полтавській – АТ «Полтавський лікєро-горілочний завод», в Одеській – АТ «Одеський коньячний завод», в Запорізькій – Алкогольна компанія «Імідж Холдинг», у Харківській – ТОВ «Серпневе Плюс» та в Житомирській – ТОВ «Житомирський лікєро-горілочний завод».

У Додатку Г представлено географічне районування підприємств лікєро-горілочної промисловості України.

Слід зазначити, що за даними експертів на сьогодні в Україні найбільшими та найпотужнішими гігантами у сфері виробництва лікєро-горілочних виробів є такі компанії, як: ТОВ «Баядера Груп», ТОВ «Українська дистрибуційна компанія», ТОВ «ЛНВ Лімітед» (Nemiroff), ТОВ «Нові продукти» (виробництво слабоалкогольних напоїв), АТ «Перший національний виноробний холдинг» (виробництво коньяку, бренді тощо), ТОВ «Шабо» (горілка, бренді, коньяк), АТ «Петрус-Алко» та інші підприємства [35].

За даними Держстату України на теперішній час найбільшими виробниками лікєро-горілочаної продукції є Черкаська, Миколаївська, Одеська, Херсонська, Вінницька та Закарпатська області.

Після 24 лютого 2022 р. – початку повномасштабної війни Російської Федерації проти України ситуація на вітчизняному ринку лікєро-горілочаної промисловості змінилася, що зумовлено пошкодженням та руйнуванням виробничих потужностей українських підприємств російськими військами (стратегічною авіацією, артилерією тощо), що у свою чергу результувало або призупинення/повну зупинку діяльності суб'єктів господарювання в аналізованій галузі в наслідок руйнування та пошкодження виробничих потужностей, або зупинкою діяльності підприємств у наслідок окупації територій України.

Так, у таблиці 2.2. представлені вітчизняні підприємства у сфері виробництва лікєро-горілочаної продукції, що на сьогодні перебувають чи тимчасово перебували в окупації російських військ, та стан їх матеріально-технічної бази після пережитих бомбардувань.

Картографічне районування областей зі зруйнованими, пошкодженими та функціонуючими підприємствами у сфері виробництва лікєро-горілочаної продукції представлені у Додатку Д.

Таблиця 2.2

Підприємства лікєро-горілочаної промисловості в умовах окупації

Область України	Найменування суб'єкта господарювання	Території, які тимчасово перебували в окупації або перебувають в окупації влади російських військ	Стан підприємства та виробничих потужностей
Харківська область	Караванський спиртзавод Артемівський спиртзавод	Тимчасово перебували в окупації (звільнені)	Основні виробничі потужності не зруйновано, деякі були заміновані. Підлягають відновленню та модернізації
Запорізька область	АО «Імідж-Холдинг»	Тимчасово перебуває в окупації	Підприємство не функціонує при окупаційній владі, частково зруйновані

			виробничі потужності. Підлягає відновленню
Херсонська область	АТ «Таврія» АТ «Каменський»	Тимчасово перебуває в окупації	Основні виробничі потужності не зруйновано, деякі заміновані.
Миколаївська область	ТОВ «Миколаївський коньячний завод» АТ «Миколаївський лікєро-горілочний завод» АТ «Коблево»	Не перебуває в окупації	Майже всі виробничі потужності пошкоджені; підприємства частково зруйновані; деякі виробництва не підлягають відновленню.

Джерело: складено автором.

Аналізуючи дані, представлені у табл. 2.2, варто констатувати, що в умовах війни найбільше постраждали 8 підприємств, розташованих на території Харківської, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей.

При цьому станом на початок IV кварталу 2022 р. найбільше постраждали 3 підприємства Миколаївської області, які не перебували в окупації російських окупаційних військ, проте систематично потрапляли під артилерійські обстріли та ракетні бомбардування з території Херсонської області: Товариство з обмеженою відповідальністю «Миколаївській коньячний завод», Акціонерне товариство «Миколаївський лікєро-горілочний завод» та Акціонерне товариство «Коблево». На зазначених підприємствах майже 80% виробничих потужностей пошкоджено, розбомблено, деякі з не підлягають відновленню. Виробництво продукції не здійснюється.

На території Херсонської області, яка тимчасово перебуває в окупації, виробничі потужності двох підприємств (АТ «Таврія» та АТ «Каменський») залишилися у робочому стані, частково пошкоджені, але повністю підлягають відновленню, деякі цехи заміновані російськими окупантами.

Два спиртзаводи на території звільненої від російських окупаційних військ Харківщини – АТ «Караванський спиртзавод» та АТ «Артемівський спиртзавод»

перебувають у робочому стані, пошкоджені виробничі цехи підлягають модернізації та відновленню за сприяння іноземних партнерів та меценатів.

Акціонерне товариство «Імідж-Холдинг», розташоване на території окупованої Запорізької області, тимчасово не функціонує; частково зруйновані виробничі потужності, але підлягають відновленню.

У таблиці 2.3 представлені підприємства лікєро-горілочної промисловості, розташовані на території анексованої Автономної Республіки Крим.

Таблиця 2.3

**Підприємства лікєро-горілочної промисловості,
що розташовані в анексованому АРК [5]**

АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ	Території, які тимчасово перебувають в окупації	Стан підприємства та виробничих потужностей
Винзвод «Массандра» (виробництво вин, коньячної продукції)	Анексовані території з 2013-2014 р.	Підприємства та їх виробничі потужності модернізовані окупаційною владою та повністю функціонують; прибутки надходять до державного бюджету Росії
Винзавод «Архандрессе» (виробництво вин, коньячної продукції)		
Завод «Коктебель» (виробництво вин, кон'ячної продукції)		
Завод «Бахчисарай» (коньячна продукція)		
Джанкойський завод «Ізумруд»		
«Симферопольський винно-коньячний завод»		
ТОВ «Золота Амфора»		
Винно-коньячний завод «Маглив»		

Виходячи з даних, представлених у табл. 2.3, можна зробити висновок, що станом на 2022 р. на території анексованого Криму повноцінно функціонує та здійснює сплатну податків до державного бюджету країни-агресора 8 суб'єктів господарювання у сфері виробництва лікєро-горілочної продукції: винзавод «Массандра», винзавод «Архандрессе», завод «Коктебель», завод «Бахчисарай», ТОВ «Золота Амфора», винно-коньячний завод «Маглив», Джанкойський завод «Ізумруд» та Симферопольський винно-коньячний завод. Жодне із перелічених підприємств не пошкоджені. У таблиці 2.4 представлені підприємства лікєро-горілочної промисловості, розташовані на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей.

**Підприємства лікєро-горілочаної промисловості,
що розташовані на територіях тимчасово окупованих ЛНР та ДНР**

ДНР/ЛНР	Території, які тимчасово перебувають в окупації	Стан підприємства та виробничих потужностей
Державне підприємство «СПИРТ ДОНБАСУ» ТОВ «Капля-Плюс» Другий лікєро-горілочаний завод Донбасу	Анексовані території з 2014 р.	Підприємства та їх виробничі потужності модернізовані окупаційною владою та повністю функціонують; прибутки надходять до незаконно створеного державного бюджету квазідержав

Джерело: складено автором на основі [46; 47].

Відповідно до даних, представлених у табл. 2.4, на території ЛДНР на сьогодні функціонує три підприємства у сфері виробництва лікєро-горілочаної продукції: Державне підприємство «Спирт Донбасу», «Другий лікєро-горілочаний завод Донбасу» та Товариство з обмеженою відповідальністю «Капля-Плюс». Суб'єкти господарювання не пошкоджені, виробничі потужності працюють в повному обсязі, проте ані імпорту, ані експорту продукції не здійснюється, виробництво виключно для внутрішнього ринку.

Отже, ресурсна база лікєро-горілочаної промисловості складається із 69 ліцензованих підприємств, у тому числі 3 фізичних особи-підприємця. Водночас на території України сьогодні сформована державна монополія у сфері виробництва лікєро-горілочаної продукції, представлена 41 господарюючим суб'єктом, що входить до складу Державного підприємства «Укрспирт», а також іншими економічними суб'єктами, які здійснюють свою господарську діяльність у галузі лікєро-горілочаної промисловості.

Найбільша питома вага державних підприємств-виробників лікєро-горілочаних виробів зосереджена у Львівській та Тернопільській областях – по 9 суб'єктів (або 44%); найменша – у Полтавській, Волинській, Житомирській, Сумській та Чернівецькій областях – по 1 спиртзаводу (або 12%).

2.2. Аналіз сучасного стану лікєро-горілочаної промисловості в Україні

На основі офіційних даних Державної служби статистики України проведено аналіз сучасного стану лікєро-горілочаної промисловості в Україні протягом 2014–2021 рр.

У табл. 2.5 представлена структура виробництва лікєро-горілочаних виробів станом на 2017–2021 рр.

Таблиця 2.5

Виробництво окремих видів лікєро-горілочаної продукції станом на 2017–2021 рр., млн. дал

Найменування виду лікєро-горілочаної продукції	Роки					Відхилення			
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Абсолютне, тис. дал		Відносне, % (+/-)	
						2021 /2017	2021 /2020	2021/ 2017	2021 /2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Спирти дистильовані з вина виноградного чи вичавок винограду	15,0	13,2	12,6	11,05	12,2	-2,8	1,15	-18,67	+10,41
Бренді (у тому числі «Коньяк України»)	11,9	10,9	9,7	9,0	9,3	-2,6	0,3	-21,85	+3,33
Спирти дистильовані з вина виноградного чи вичавок винограду (крім брендів)	3,1	2,3	2,8	2,8	2,9	-0,2	0,1	-6,45	+3,57
Віскі* ¹	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с	–	–	–	–
Горілка з вмістом спирту не більше 45,4%	74,0	66,2	54,4	50,9	47,7	-26,3	-3,2	-35,54	-6,29
Спирти дистильовані із фруктів (крім лікерів, джину, ялівцевої настоянки; вина виноградного	к/с	к/с	к/с	0,2	0,1	–	-0,1	–	-50,0

¹ Примітка*. Дані щодо обсягів виробництва віскі та спиртів дистильованих із фруктів на території України є конфіденційними та не оприлюднені на сайті Держстату з метою забезпечення виконання вимог статті 17 Закону України від 17 вересня 1992 р. № 2614-ХІІ «Про державну статистику» щодо захисту конфіденційної інформації суб'єктів господарювання.

або з вичавок винограду)*									
Лікери та інші спиртні напої (крім спиртів дистильованих з вина виноградного, вичавок винограду або фруктів; віскі, рому, тафії, джину, ялівцевої настоянки, горілки з вмістом спирту не більше 45,4%, спиртів дистильованих із фруктів)	9,5	6,6	7,5	7,9	8,7	-0,8	0,8	-8,42	+10,13
Слабоалкогольні напої міцністю від 1,2% до 8,5%	5,7	1,3	3,8	5,0	5,8	0,1	0,8	+1,75	+16,0

Джерело: складено автором на основі даних Держстату без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Виходячи з даних, представлених у табл. 2.5, можна дійти висновку, що протягом 2017–2021 рр. спостерігається поступове скорочення виробництва окремих видів лікєро-горілочаної продукції. Зокрема, у 2021 р. було вироблено 47,7 млн. дал горілки з вмістом спирту не більше 45,4%, що на 35,54% (або на 26,3 млн. дал) менше, ніж у 2017 р. – 74,0 млн. дал та на 6,29% (або на 3,2 млн. дал) менше, порівняно із показниками 2020 р. – 50,9 млн. дал.

Протягом 2017–2020 рр. спостерігається скорочення виробництва спиртів дистильованих з вина виноградного чи вичавок винограду з 15,0 млн. дал у 2017 р. до 11,05 млн. дал у 2020 р. Проте у 2021 р. показник склав 12,2 млн. дал, збільшившись на 10,41% (або на 1,15 млн. дал) порівняно із показниками попереднього звітного періоду – 11,05 млн. дал. Загальний темп падіння виробництва даного виду алкогольної продукції впродовж 2017–2021 рр. склав 18,67%.

Виробництво брендів, включно із коньяком, в Україні протягом аналізованого періоду характеризується коливаннями. Так, у 2021 р.

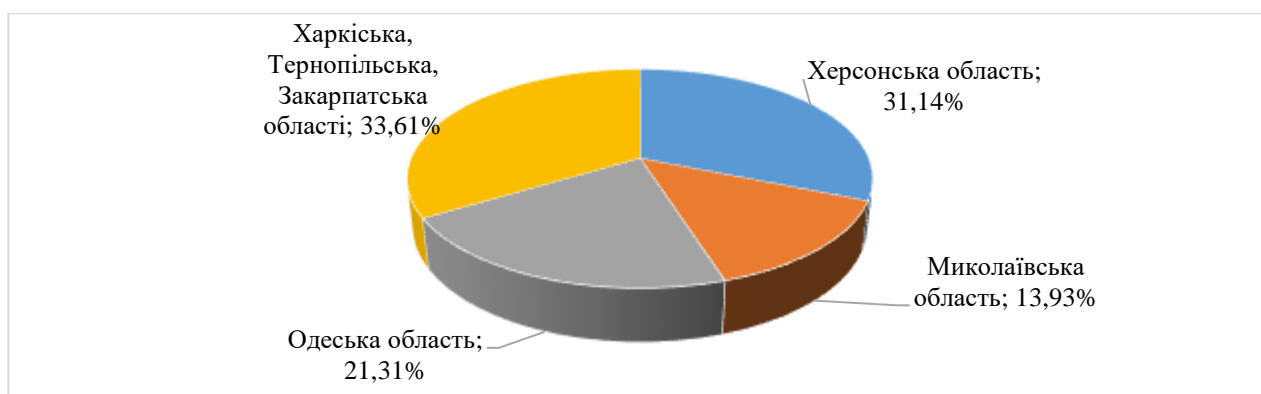

вітчизняними підприємствами було вироблено 9,3 млн. дал продукції, збільшившись на 3,33% (або на 0,3 млн. дал) порівняно із 2020 р., але зменшившись на 21,85% (або на 2,6 млн. дал) порівняно із виробничими показниками 2017 р. – 11,9 млн. дал.

Горілчані напої за виключенням брендів, вироблені із виноградного вина чи вичавок винограду, є стабільними. Так, у 2021 р. було вироблено 2,9 млн. дал даного виду продукції, збільшившись на 3,57% (або 0,1 млн. дал) у порівнянні із 2020 р. – 2,8 млн. дал. Натомість виробництво лікерів та інших спиртних напоїв із вмістом спирту до 45,4% має позитивну тенденцію до зростання протягом 2019–2021 рр. (з 6,6 млн. дал у 2019 р. до 8,7 млн. дал – у 2021 р.). Аналогічна ситуація спостерігається й у сфері виробництва слабоалкогольних напоїв міцністю від 1,2% до 8,5%: відзначається зростання виробництва з 1,3 млн. дал у 2019 р. до 5,8 млн. дал у 2021 р. Загальний темп приросту даного виду виробленої лікєро-горілчаної продукції складає 346,15% протягом 2019–2021 рр.

Проведемо аналіз географії виробництва окремих видів лікєро-горілчаної продукції на території України у 2021 р. (див. рис. 2.3–2.7).

Так, на рис. 2.4 представлено районування виробництва спиртів дистильованих з вина виноградного чи вичавок винограду у 2021 р., сформоване на основі офіційних даних Державної служби статистики України.

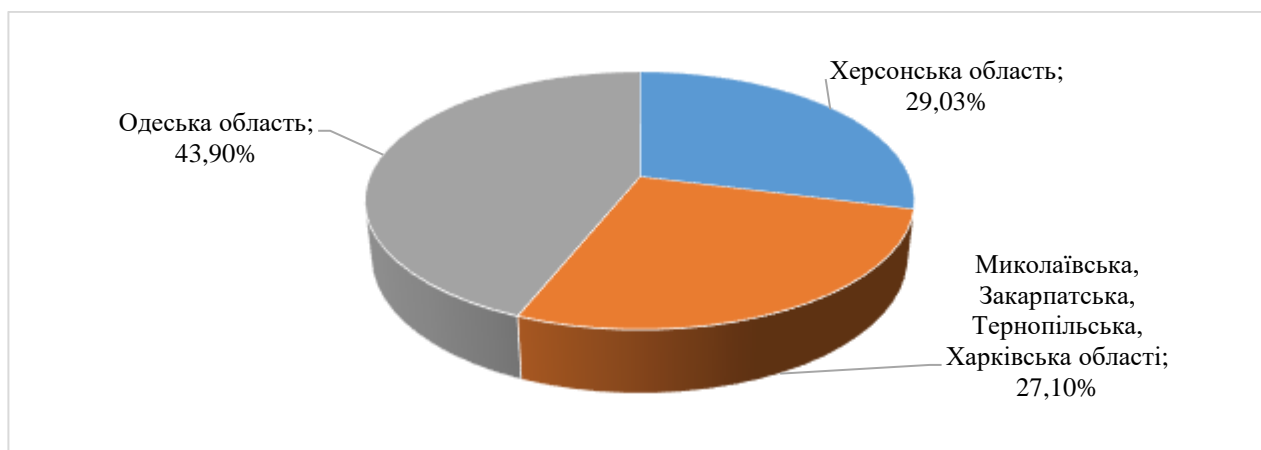

Рис. 2.4. Виробництво спирту дистильованого з вина виноградного чи вичавок винограду по регіонам станом на 31.12.2021 р., %

Джерело: власна розробка автора.

У 2021 р. найбільша питома вага виробленого спирту дистильованого з виноградного вина та/або вичавок винограду відзначається у Херсонській області – 31,14% (або 3,8 млн. дал), на другому місці Одеська область із показниками 21,31% (або 4,1 млн. дал). На території Миколаївської області було вироблено 13,93% (або 2,6 млн. дал) лікєро-горілчаних продуктів. Найменша питома вага відзначається в Харківській, Тернопільській та Закарпатській областях, які у сукупності виробили 33,61% лікєро-горілчаних виробів (або 1,7 млн. дал), при цьому окремо відомості про виробництво спирту дистильованого в цих регіонах належать до конфіденційної інформації.

На рис. 2.5 наведено аналіз виробництва бренді (у тому числі «Коньяк України») у 2021 р., розподіленого за регіонами.

Рис. 2.5. Виробництво бренді (включно із «Коньяком України») по регіонам станом на 31.12.2021 р., %

Джерело: власна розробка автора.

Виходячи з даних, представлених на рис. 2.5, можна констатувати, що найбільша питома вага у сфері виробництва бренді (включно із коньяком) у 2021 р. зосереджується в Одеській області та складає 43,9% (або 4,08 млн. дал), на другому місці – Херсонська область із показниками в 29,03% (або 2,7 млн. дал). Частка Миколаївської, Закарпатської, Тернопільської та Харківської областей становить у 2021 р. 27,10% (або 2,52 млн. дал).

Регіональна структура виробництва спирту дистильованого з виноградних вин або вичавок винограду (без урахування бренді) у 2021 р. представлена на рис. 2.6.

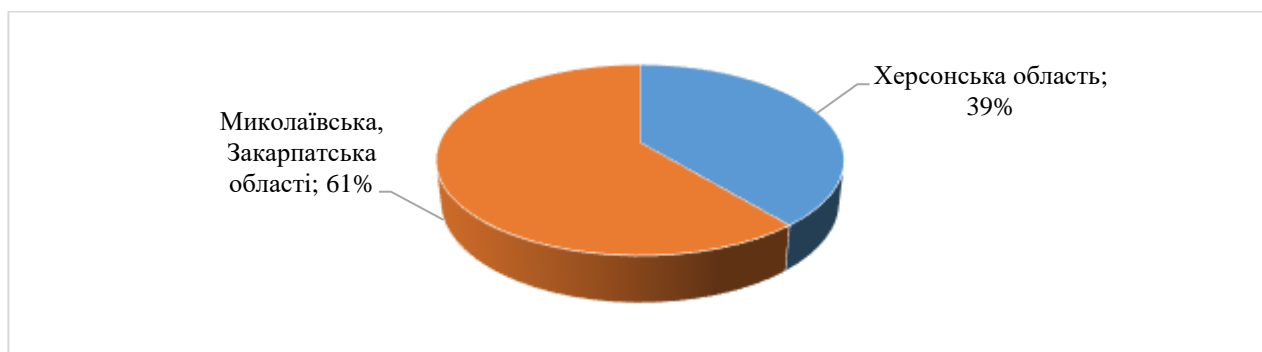

Рис. 2.6. Регіональна структура виробництва спирту дистильованого з виноградних вин або вичавок винограду (крім бренді) станом на 31.12.2021 р., %
Джерело: власна розробка автора.

Виходячи з даних, представлених на рис. 2.6, можна дійти висновку про те, що у 2021 р. у сфері виробництва спирту дистильованого з виноградного вина та/або вичавок винограду (без урахування бренді) 61% (або 1,78 млн. дал) припадає на Миколаївську та Закарпатську області, в той час як на території Херсонської області було вироблено 39% (або 1,12 млн. дал) аналізованого типу алкогольної продукції.

На рис. 2.7 репрезентована регіональна структура виробництва лікерів та інших спиртних напоїв у межах лікєро-горілчаної галузі станом на 2021 р.

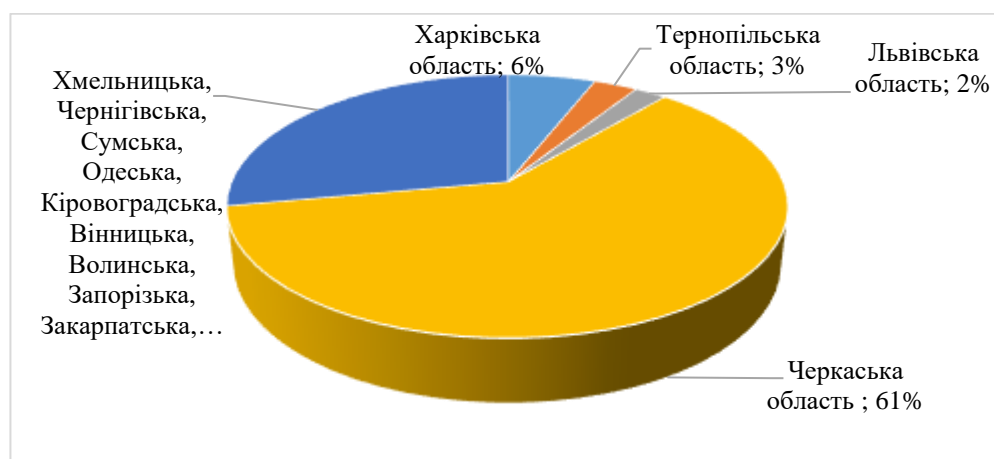

Рис. 2.7. Регіональна структура виробництва лікерів та інших спиртних напоїв станом на 31.12.2021 р., %

Джерело: власна розробка автора.

Виходячи з даних, представлених на рис. 2.7, можна дійти висновку про те, що у 2021 р. у сфері виробництва такої лікєро-горілочної продукції, як лікєри та інші спиртні напої, найбільша її питома вага була виготовлена підприємствами Черкаської області – 61% (або 5,3 млн. дал). Друге місце посідає Харківська область із показником 6% (або 0,19 млн. дал) виготовлених лікєрів та інших спиртних напоїв. Підприємствами Тернопільської та Львівської областей у 2021 р. було вироблено 3% (або 0,24 млн. дал) і 2% (або 0,19 млн. дал) продукції відповідно.

На рис. 2.8 наведена регіональна структура виробництва горілки з вмістом спирту 45,4% у 2021 р.

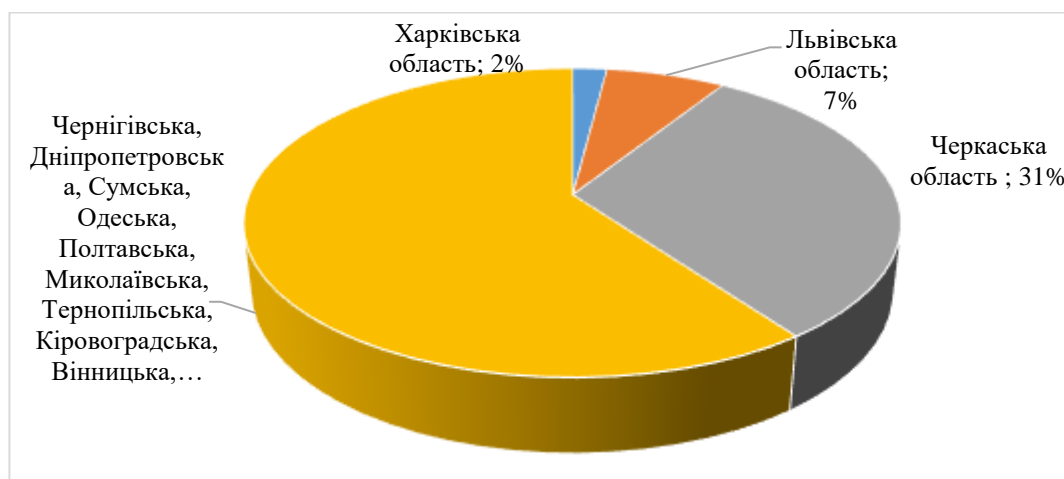
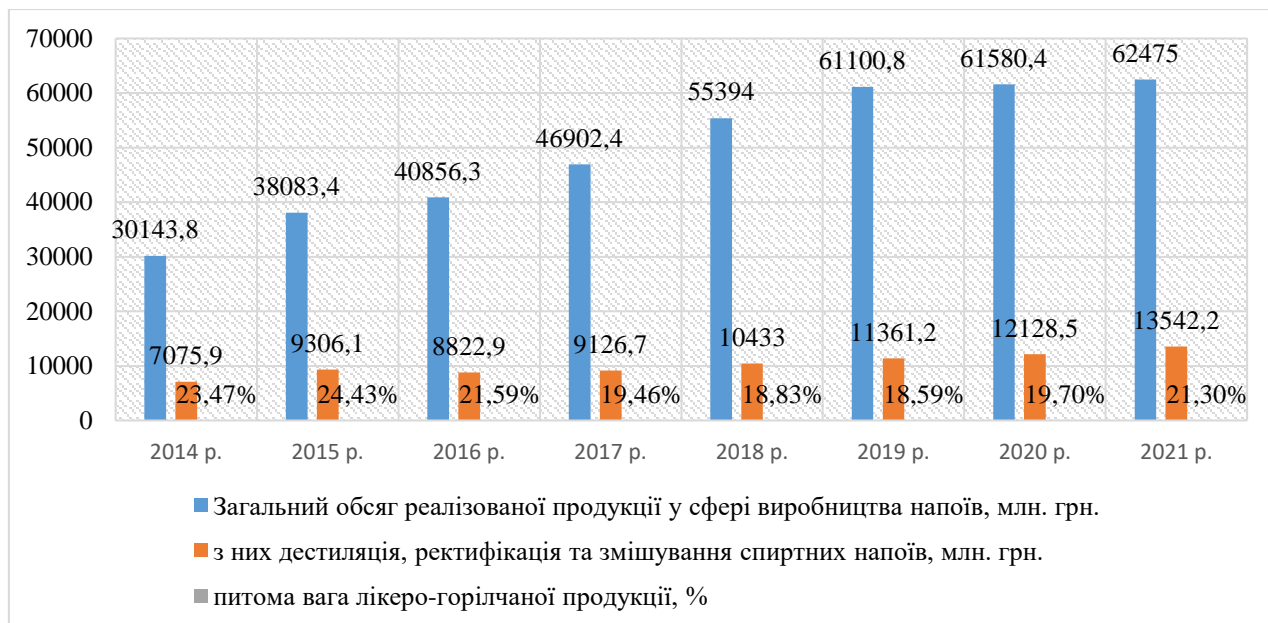

Рис. 2.8. Регіональна структура виробництва горілки із вмістом спирту 45,4% станом на 31.12.2021 р., %

Джерело: власна розробка автора.

Аналізуючи дані, представлені на рис. 2.8, можна констатувати, що у 2021 р. найбільші показники виробництва горілки із вмістом спирту 45,4% відзначається у Черкаській області, склавши 31% (або 14,9 млн. дал). Найменша питома вага із виробництва горілки зосереджена у Харківській області – 2% (або 1,1 млн. дал). Підприємствами, що функціонують на території Чернігівської, Дніпропетровської, Сумської, Одеської, Полтавської, Миколаївської, Тернопільської, Запорізької, Вінницької, Кіровоградської, Волинської, Житомирської областей та м. Києва у сукупності у 2021 р. було виготовлено 60% (або 28,59 млн. дал) горілки із вмістом спирту 45,4%.

На рис. 2.9 представлено обсяги реалізації промислової лікєро-горілочної продукції в Україні станом на 2014–2021 рр.

Рис. 2.9. Обсяг реалізованої лікєро-горілочної продукції в Україні впродовж 2014–2021 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі даних [20].

Аналізуючи дані, представлені на рис. 2.9, можна констатувати, що впродовж 2014–2021 рр. на території України спостерігається стійка позитивна динаміка збільшення обсягів реалізованої лікєро-горілочної продукції, виробленої вітчизняними підприємствами-виробниками. Так, у 2021 р. було реалізовано лікєро-горілочних виробів на суму 13 542,2 млн. грн, збільшившись на 72,3%, порівняно із показниками 2014 р. – 7 075,9 млн. грн.

Водночас варто наголосити на тому, що у загальній структурі обсягу реалізованих вироблених напоїв питома вага лікєро-горілочних виробів має тенденцію до скорочення впродовж 2014–2021 рр. У 2020 р. частка лікєро-горілочної продукції у загальному обсязі реалізованих вироблених напоїв склала 19,70%, скоротившись на 16,06% у порівнянні із 2014 р. – 23,47%, проте збільшившись на 5,97% порівняно із 2019 р. – 18,59%. Найбільший показник питомої ваги обсягу реалізованих лікєро-горілочних виробів у структурі обсягів реалізованих вироблених напоїв в Україні відзначається у 2015 р., склавши 24,43%.

Отже, аналіз стану лікєро-горілочаної промисловості протягом 2015–2021 рр. дав змогу виявити поступове скорочення виробництва окремих видів лікєро-горілочаної продукції. Так, у 2021 р. було вироблено 47,7 млн. дал горілки з вмістом спирту не більше 45,4%, зменшившись на 6,29% порівняно із показниками 2019 р. (50,9 млн. дал).

2.3. Проблеми та перспективи розвитку лікєро-горілочаної промисловості в Україні

У сучасних умовах економічного розвитку України лікєро-горілочана промисловість України – це, з одного боку, джерело прибуткових надходжень до державного бюджету, а з іншого – «сіра зона» зловживань у сфері виробництва та реалізації лікєро-горілочаної продукції, що, у свою чергу, призводить до настання таких негативних соціально-економічних наслідків для країни, як:

- по-перше, захворюваність та смертність населення у результаті отруєння неякісною контрафактною алкогольною продукцією;
- по-друге, поширення контрабанди лікєро-горілочаних виробів;
- по-третє, недоотримання державою податків від реалізації спирту та лікєро-горілочаної продукції.

На сьогодні лікєро-горілочана промисловість характеризується наявністю наступних системних проблем у галузі:

- 1) ескалація обігу в країні нелегального спирту до позначки 50–55% та споживання нелегальної алкогольної продукції – до 40–45%;
- 2) перенавантаження галузі де-факто нефункціонуючими державними підприємствами, що входять до структури ДП «Укрспирт» з навмисно роздутим штатом працівників, утримуваних за рахунок працюючих підприємств концерну та виробничих майданчиків (станом на кінець 2021 р. в Україні реально працюючими були 12 з 41 виробничих майданчиків);
- 3) істотна зношеність основних фондів переважної більшості підприємств лікєро-горілочаної та спиртової галузей в середньому на 60-65%;

4) низька ефективність виробництва харчового спирту та лікєро-горілочаної продукції.

Окреслені проблеми супроводжуються такими галузевими тенденціями:

- скороченням внутрішнього попиту на харчовий спирт та лікєро-горілочані вироби в 3–4 рази протягом 2008–2019 рр.;
- зменшення обсягів експорту харчового спирту та лікєро-горілочаних виробів у 5 разів при скороченні обсягів виробництва вітчизняних лікєро-горілочаних виробів у 3 рази і зростанні обсягів імпорту міцного алкоголю на 23% протягом 2009–2019 рр.

За таких умов виживання лікєро-горілочаної та спиртової галузі є неможливим без проведення докорінного реформування промислового сектору, яке має на меті формування прозорої диверсифікованої конкурентоспроможної галузі, яка забезпечує виробництво і реалізацію широкого асортименту високоякісного харчового спирту та спиртовмісної продукції з високою часткою доданої вартості [22; 43].

Основними стратегічними цілями реформування лікєро-горілочаної та спиртової галузі є наступні:

- по-перше, проведення детінізації лікєро-горілочаної промисловості;
- по-друге, посилення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств-виробників лікєро-горілочаних виробів.

Зазначені цілі повинні досягатися на основі демонополізації галузі, приватизації неефективних державних підприємств, залучення приватних інвестицій в модернізацію галузі, розвитку виробництва нових видів спиртовмісної продукції, розвитку суміжних галузей економіки тощо.

З огляду на це Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову від 12 серпня 2020 р. № 699 «Про затвердження Програми реформування спиртової галузі на 2020–2023 роки», відповідно до якої було запроваджено системну програму проведення реформ спиртової промисловості, а відтак, і лікєро-горілочаної, реалізація якої буде здійснюватися у наступні два етапи [29]:

1. Етап I – «Об'єднання підприємств спиртової та лікєро-горілочаної галузі з метою оздоровлення ДП «Укрспирт» – полягає у: 1) завершенні процесу приєднання працюючих суб'єктів господарювання Державного концерну «Укрспирт» до ДП «Укрспирт», а також тих господарюючих суб'єктів, що мають інвестиційний потенціал за результатами проведення детального технічного аудиту та ринкової оцінки активів всіх виробничих майданчиків; 2) посиленні державного контролю за виробництвом та обігом спирту на основі запровадження електронних засобів обліку та контролю виробництва; 3) проведенні заходів, спрямованих на оздоровлення ДП «Укрспирт» за допомогою вирішення проблем із кредиторською заборгованістю, розширення асортименту лікєро-горілочаної продукції, що виробляється підприємствами, виведення підприємства на міжнародні ринки харчового спирту та нарощування експорту лікєро-горілочаної продукції за кордон.

Крім того, передбачається повна корпоратизація ДП «Укрспирт» та залучення приватних інвестицій у розвиток державного підприємства.

2. Етап II – «Проведення демонополізації спиртової галузі та приватизація ДП «Укрспирт» – передбачає запровадження більш ліберальних умов функціонування підприємств у сфері виробництва харчового спирту на основі положень Закону України від 30 грудня 2019 р. № 318-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального» щодо лібералізації діяльності у сфері виробництва і обігу спирту етилового», а також ліквідацію мораторію на імпорту харчового спирту суб'єктами приватної форми власності.

Проведення приватизації ДП «Укрспирт» – це ключова складова подальшого розвитку лікєро-горілочаної та спиртової промисловості в Україні, яка вже розпочалася. У Додатку В представлені об'єкти приватизації спиртової та лікєро-горілочаної промисловості в Україні.

Крім того, ухвалення Комісіями Європейського Союзу Директив 2223/2285 (ССЮ) та 2223/2288 (С) відповідно до яких передбачається

обов'язковість використання біопалив транспортом країн-учасниць Європейського Союзу сприяє формування для України максимально сприятливих умов для стабільного експорту лікєро-горілочаних виробів до країн ЄС. З технічної та технологічної точок зору, організація зазначеного процесу передбачає:

а) розвиток в Україні виробництва концентратів горілок та високоякісних горілок з метою експорту;

б) організація та запровадження процесу централізованого виробництва ароматних спиртів та настоїв, ефірних олій, виготовлених із рослинної сировини для лікєро-горілочаної, безалкогольної та фармацевтичної промисловості;

в) забезпечення виробництва спирту етилового із показниками пониженого вмісту алкоголю задля зменшення його собівартості [3, с. 9].

Вважаємо, що проведення реформування лікєро-горілочаної промисловості в Україні сприятиме:

– поступовому зменшенню тіньового обігу харчового спирту та лікєро-горілочаних виробів та нарощенню податкових надходжень до державного бюджету України від акцизного податку та податку на додану вартість (ПДВ);

– залученню приватних інвестицій (як національних, так і іноземних інвесторів) у технічне переоснащення галузі та розвитку виробництва нових видів лікєро-горілочаної продукції;

– істотному нарощенню обсягів експорту лікєро-горілочаних виробів та харчового спирту за кордон;

– розвитку суміжних галузей виробництва (наприклад, сільського господарства, виробництва склотари тощо);

– поліпшенню показників діяльності підприємств, що на сьогодні входять до складу ДП «Укрспирт».

Висновки до розділу 2

1. У галузі лікєро-горілочаної промисловості України станом на кінець 2021 р. функціонувало 72 ліцензованих підприємства.

На території України сьогодні сформована державна монополія у сфері виробництва лікєро-горілочаної продукції, представлена 41 господарюючим суб'єктом, що входить до складу Державного підприємства «Укрспирт», а також іншими економічними суб'єктами, які здійснюють свою господарську діяльність у галузі лікєро-горілочаної промисловості.

2. Найбільша питома вага державних підприємств-виробників лікєро-горілочаних виробів зосереджена у Львівській та Тернопільській областях – по 9 суб'єктів (або 44%); найменша – у Полтавській, Волинській, Житомирській, Сумській та Чернівецькій областях – по 1 спиртзаводу (або 12%).

3. Серед найбільших та найпотужніших гігантів у сфері виробництва лікєро-горілочаних виробів є такі компанії, як: ТОВ «Баядера Груп», ТОВ «Українська дистрибуційна компанія», ТОВ «ЛНВ Лімітед» (Nemiroff), ТОВ «Нові продукти», АТ «Перший національний виноробний холдинг», ТОВ «Шабо», АТ «Петрус-Алко» тощо.

4. Найбільшими виробниками лікєро-горілочаної продукції, в яких розташовані вітчизняні підприємства-виробники лікєро-горілочаних виробів приватної форми власності, є Черкаська, Миколаївська, Одеська, Херсонська, Вінницька та Закарпатська області. Монополістом у виробництві віскі у 2021 р. є Тернопільська область.

5. У сучасних умовах лікєро-горілочана промисловість характеризується цілою низкою проблем, серед яких можна відзначити наступні: 1) стрімке зростання обігу нелегального спирту та споживання нелегальної алкогольної продукції; 2) перенавантаження галузі нефункціонуючими державними підприємствами, що входять до структури ДП «Укрспирт»; 3) істотна зношеність основних фондів переважної більшості підприємств галузі в середньому на 60-65%; 4) низька ефективність виробництва харчового спирту та лікєро-горілочаної продукції.

Соціально-економічними наслідками окреслених проблем є: захворюваність та смертність населення у результаті отруєння неякісною контрафактною алкогольною продукцією; поширення контрабанди лікєро-горілочаних виробів; недоотримання державою податків від реалізації спирту та лікєро-горілочаної продукції.

6. Вирішення проблем у лікєро-горілочаній промисловості є можливим шляхом проведення реформування галузі шляхом: 1) демонополізації спиртової та лікєро-горілочаної галузі; 2) приватизація приватизації неефективних державних підприємств ДП «Укрспирт»; 3) залучення приватних інвестицій в модернізацію галузі; 4) розвиток виробництва нових видів спиртовмісної продукції; 5) розвиток суміжних галузей економіки; тощо.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ВИРОБНИЦТВО ЛІКЕРО-ГОРІЛЧАНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ» В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Методичні особливості вивчення теми «Виробництво лікєро-горілчаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» 9 клас

Проблема вивчення стану лікєро-горілчаної промисловості в Україні актуалізується останніми роками. Це зумовлено розпочатим у 2020 р. процесом реформування галузі, запровадженням проєкту приватизації виробничих підприємств, що входять до складу Державного підприємства «Укрспирт», та відходженням від політики монополії на виробництво спирту з цього концерну задля оновлення основних фондів економічного сектору, залучення іноземних інвестицій у вітчизняну економіку України та проведення тотальної модернізації виробничих потужностей завдяки впровадженню інноваційних технологій у процес виробництва спиртової та лікєро-горілчаної продукції.

Проведення поглибленого аналізу Навчальної програми для закладів загальної середньої освіти «Географія 6-9 класи» (рівень стандарту), затвердженої Наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 р. № 698 [17], та Навчальної програми для учнів 8–9 класів закладів загальної середньої освіти «Географія» (поглиблене вивчення), рекомендованої Листом Міністерства освіти і науки України від 25 серпня 2020 р. № 1/11-5718 [18], було встановлено, що на сьогодні Тема «Лікєро-горілчана промисловість» досліджується у Розділі III «Вторинний сектор господарства» (Тема 6. «Виробництво харчових продуктів, напоїв») в рамках навчальної програми рівня стандарту та у Розділі III «Вторинний сектор господарства» (Тема 6. «Харчова промисловість») у межах профільної програми у структурі вивчення пивоварного та виноробного виробництв, однак окремо повною мірою не відображається у зазначених базових документах із вивчення шкільного курсу географії.

Трансформації, що відбуваються у сфері спиртової та лікєро-горілочаної промисловості, на нашу думку, повинні знайти своє відображення у шкільному курсі географії, адже цей економічний сектор виступає одним із бюджетоформуєчих джерел національної економіки України, а відповідна інформація щодо стану розвитку та функціонування аналізованої галузі – знайти своє відображення у змісті освітньої програми, підручниках та навчально-методичних комплексах. З огляду на це виникає потреба у розробці методичних рекомендації та практичних напрацювань, спрямованих на вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» (9 клас).

Аналіз Методичних рекомендацій щодо викладання географії у 2022/2023 навчальному році, затверджених Листом Міністерства освіти і науки України від 19 серпня 2022 р. №1/9530-22 дає змогу сформулювати низку методичних рекомендацій щодо викладання теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» (9 клас) [16].

1. Враховуючи можливість використання академічної свободи вчителя географії, регламентованої положеннями статті 54 Закону України від 05 вересня 2017 р. №2145-VIII «Про освіту» [30], пропонується виділення 2,5-х годин на вивчення програмного матеріалу, передбаченого темою «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні», здійснивши зміну розподілу годин між іншими темами шкільного курсу географії «Україна і світове господарство» у 9 класі, як на рівні стандарту, так і профільному, та скориставшись годинами резервного часу задля проведення як уроків із використанням різних методів та форм навчання, так і для проведення екскурсії до підприємства, що спеціалізується на виробництві лікєро-горілочаної продукції задля безпосереднього ознайомлення учнів з особливостями виробничих процесів, технологій виробництва різних лікєро-горілочаних виробів, проведення позаурочних заходів (географічних вечорів, «клубу географів» тощо).

2. Використання на уроках географії під час вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» (9 клас) в умовах дистанційної, очної та змішаної форм навчання різних інноваційних педагогічних технологій та стратегій, спрямованих на розвиток критичного мислення учнів та опанування ними доступних способів пізнання предметів та явищ суспільного життя (надання критичної оцінки побаченому/почутому, участь у проєктній діяльності, формулюванні та вирішенні проблемних ситуацій тощо) за допомогою використання та проведення детального аналізу різних джерел географічної інформації (офіційних статистичних та картографічних даних), розумінні та оволодінні навичками визначення закономірностей у розвитку суспільних процесів на основі аналізу географічних, соціальних та економічних чинників; тощо.

Варто зазначити, з метою визначення найбільш ефективних методів вивчення матеріалу по темі «Виробництво горілочаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» було проведено онлайн-опитування серед учнів 9-А та 9-Б класів Криворізького ліцею №35 «Імпульс» Криворізької міської ради, в якому взяло участь 47 осіб (22 та 25 учнів відповідно по класам). У Додатку 3 представлена анкета-опитувальник у Google-формі (активне посилання на анкету: <https://forms.gle/Jdfh3YtMWmQcCZ3XA>).

На питання №1 «Чи цікаво тобі вивчати географію?» учні 9 класів дали відповіді, представлені на рис. 3.1.

Відповідно до отриманих даних на питання №1 було встановлено, що 68% респондентів (32 учні) мають великий інтерес до вивчення географії, 19% респондентів (9 учнів) не дуже зацікавлені у вивченні географії, і лише 13% респондентів (6 учнів) мають байдуже ставлення до вивчення географії.

*Рис. 3.1. Відповіді респондентів на питання №1
«Чи цікаво тобі вивчення географії?»*

На питання №2 «Чи задоволений (на) ти вивченням географії» учні 9-А та 9-Б класів дали відповіді, представлені на рис. 3.2.

*Рис. 3.2. Відповіді респондентів на питання №2
«Чи задоволений (на) ти вивченням географії?»*

За даними відповідей опитаних респондентів на питання №2, представлених на рис. 3.2, було встановлено, що 74% респондентів (35 учнів)

повністю задоволені вивченням географії, 11% респондентів (5 учнів) мають труднощі у відповіді та сумніви щодо того, чи задоволені вони вивченням географії чи не задоволені, а 15% респондентів (7 осіб) – не задоволені.

На питання №3 «Чи вивчали ви тему «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» учнями були надані відповіді, кількісні показники яких представлені на рис. 3.3.

Рис. 3.3. Відповіді респондентів на питання №3

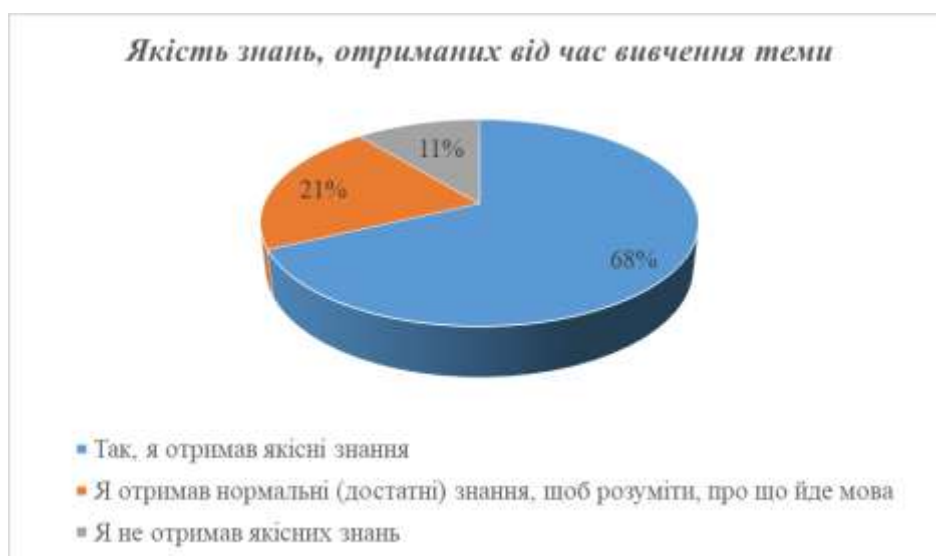
«Чи вивчали ви тему «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні»

Відповідно до отриманих даних на питання №3, представлених на рис. 3.3, було встановлено, що 74% респондентів (35 учнів) точно вивчали зазначену у питанні тему на уроках географії, 6% респондентів (3 учні) тему не вивчали, а 19% респондентів (9 осіб) просто не пам'ятають, чи проходили вони тему «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні».

На питання №4 «Чи якісні ви знання отримали під час вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочаних виробів в Україні» учнями були надані відповіді, кількісні показники яких представлені на рис. 3.4.

За отриманими даними, представленими на рис. 3.4, було виявлено, що 68% опитаних респондентів (32 учні) отримали якісні знання під час вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні», натомість 21% респондентів із 9 класів зазначили про отримання достатніх/нормальних знань, і лише 11% (5 учнів) вказали, що не отримали якісних знань.

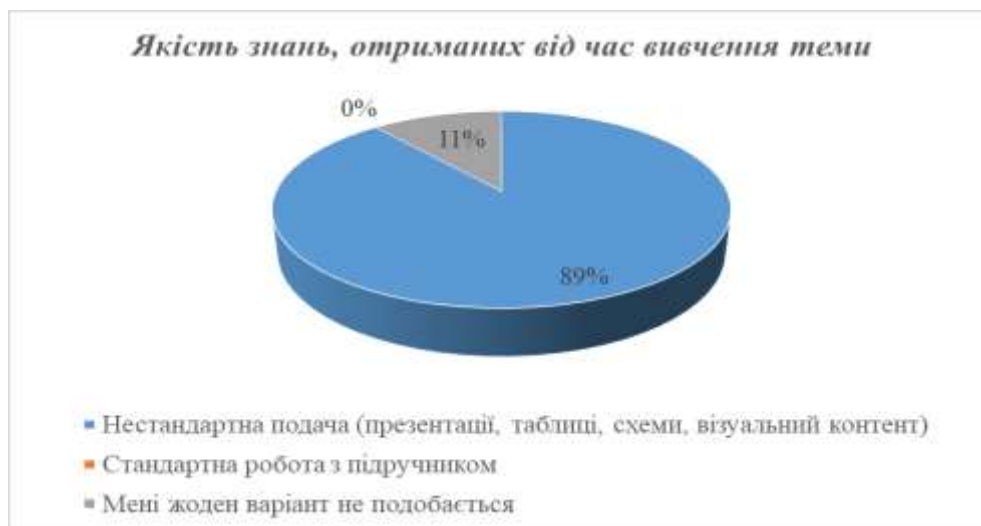

Рис. 3.4. Відповіді респондентів на питання №4

«Чи якісні ви отримали знання під час вивчення теми «Виробництво лікеро-горілчаних виробів в Україні»

На питання №5 «Які методи вивчення /подачі навчального матеріалу тобі подобаються більше всього?» учнями були надані відповіді, кількісні показники яких представлені на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Відповіді респондентів на питання №5

«Які методи вивчення (подачі навчального матеріалу) тобі подобаються більше всього?»

Відповідно до отриманих даних на питання №5, представлених на рис. 3.5, було встановлено, що 89% респондентів (42 учні) люблять нестандартну

подачу навчального матеріалу (перегляд презентацій, таблиць, вивчення схематичного матеріалу тощо). Встановлено, що учні взагалі не люблять стандартну роботу з підручником – 0%. 11% опитаних респондентів (5 учнів) не зацікавлені у вивченні матеріалу з географії ані з підручника, ані за допомогою інших методів вивчення (подачі) навчального матеріалу.

На питання № 6 «Які, на твою думку, методи вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» є найбільш ефективними?» думки учнів 9 класу, які пройшли зазначену тему у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» розділилися (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Відповіді респондентів на питання №6 «Які, на твою думку, методи вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» є найбільш ефективними?»

Здійснюючи кількісний та якісний аналіз даних, представлених на рис. 3.6, можна констатувати, що учні 9 класів вважають, що найбільш ефективними методами, які може використовувати вчитель на уроках під час вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні», є віртуальні екскурсії – 79% респондентів (37 учнів), проекти – 68% (32 учні), проблемне навчання – 66%

(31 учень), спільне обговорення питань теми – 57% (27 учнів) та складання інфографіки – 53% (25 учнів).

Встановлено, що найменш привабливими для учнів є такі методи навчання, як робота з підручником – 21% респондентів (10 учнів) та виконання практичних робіт – 15% респондентів (7 учнів).

Щодо питання №7 «Які твої побажання щодо покращення подачі матеріалу / роботи на уроці з вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочної продукції в Україні?»» учні надали різноманітні відповіді: «Проведення екскурсій», «Дискусії та обговорення у класі», «Модельовання ситуацій», «Проведення ділових ігор на уроках географії», «Більше наочних матеріалів та менше роботи з підручником», «Міні-проекти в парах».

Здійснюючи ґрунтовний аналіз відповідей учнів 9 класу, можна дійти висновку про те, що у цілому на уроках під час вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочної продукції в Україні» вчителі використовують різні інтерактивні методи навчання та моделюють ігрові ситуації, проте уроки не всіх зацікавлюють, а відповідно не відбувається якісне та ефективне засвоєння навчального матеріалу, учні втрачають мотивацію до вивчення географії через нудьгу та незацікавленість, як до теми, що вивчається, так і до навчального предмету у цілому.

Учні акцентують увагу на більшому застосуванні на уроках під час вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочної продукції в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» (9 клас) ІКТ, екскурсій, віртуальних подорожей, нестандартних прийомів обробки інформації (кластерний аналіз, «бортовий журнал», «кейс-технологію» тощо).

Вважаємо, що з метою вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочної продукції в Україні» доцільно використовувати інноваційні педагогічні технології, оскільки вони:

- по-перше, сприяють розвитку критичного та аналітичного мислення в учнів 9 класу;
- по-друге, сприяють залученню всіх учнів до діяльності на уроці;

– по-третє, забезпечують гарну структурованість та урізноманітнення подачі навчального матеріалу завдяки використанню різних нестандартних прийомів;

– по-четверте, в їх основу покладено суб'єкт-суб'єктну взаємодію вчителя та учнів, де вчитель – це партнер, а не наставник, який залучає всіх до діяльності, підвищуючи рівень зацікавленості учнів до вивчення як теми, так і самого предмету, досягнення загальних цілей вивчення географії.

Таким чином, на основі проведеного аналізу особливостей вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочаної промисловості в Україні» було сформульовано методичні рекомендації щодо викладання учням 9 класу із профільною програмою та програмою рівня стандарту навчального матеріалу із використанням інноваційних педагогічних технологій та стратегій, спрямованих на розвиток критичного мислення.

3.2. Методичні розробки уроків та позакласних заходів з теми: «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії

На основі детального аналізу навчальних програм із географії та сучасної методичної літератури, було встановлено, що тема «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії вивчається у 9 класі «Україна і світове господарство» у межах Розділу III «Вторинний сектор господарства» в рамках Теми 6. «Виробництво харчових продуктів, напоїв» (програма рівня стандарту) та Теми 6. «Харчова промисловість» (профільна програма), проте як окрема тема не розглядається, а поверхово аналізується у межах пивоварного та виноробного виробництв.

Враховуючи той факт, що спиртова та лікєро-горілочана промисловість являє собою важливу бюджетоформуєчу ланку вітчизняної економіки, а вітчизняна лікєро-горілочана та спиртомістка продукція активно експортується за кордон та реалізується на світовому ринку, вважаємо за необхідне більш детально вивчати тему «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» у

шкільному курсі географії. У зв'язку із цим нами було розроблено конспекти уроків та один позакласний захід, спрямовані на вивчення лікєро-горілочаної промисловості України.

Ключовим завданням уроків та позакласного заходу стало формування в учнів понять «лікєро-горілочана промисловість», «лікєро-горілочані вироби», «лікєро-горілочана продукція», усвідомлення важливості досліджуваної нами галузі для економіки України та необхідності її нагального реформування.

Враховуючи проведенє опитування учнів 9-А та 9-Б класів Криворізького ліцею «Імпульс» №35 Криворізької міської ради щодо більш цікавих та ефективних, на думку учнів, методів навчання, використовуваних на уроках під час вивчення шкільного курсу географії, розроблені нами уроки та позакласний захід з теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» передбачали використання педагогом різних педагогічних інновацій, а саме інтерактивних методів навчання (стратегії WIN-WIN, техніку проблемного навчання, дискусії, побудова інфографіки тощо), спрямованих на розвиток критичного мислення учнів 9 класу та формування в них практико-орієнтованих умінь та навичок. Крім того, передбачалися й традиційні методи роботи на уроках географії, зокрема робота з підручником, складання та заповнення таблиць тощо.

1. Позакласний захід

Інтерактивна екскурсія до Центру культури вина «ШАБО» (SHABO)

Мета: ознайомлення учнів з історією вітчизняного виноробного підприємства «Шабо»; розширення знань учнів 9 класу про особливості виробництва винної та лікєро-горілочаної продукції на підприємствах виноробного виробництва; формування знань та уявлень учнів про сучасні інноваційні технології, використовувані під час виробництва лікєро-горілочаних виробів; розкриття та виокремлення чинників, які впливають на процес виробництва винної та лікєро-горілочаної продукції; розвиток критичного та аналітичного мислення учнів 9 класу; поглиблення вмінь колективної роботи.

Тип позакласного заходу: екскурсія.

Етапи інтерактивної екскурсії до Центру культури вина «Шабо»:

1. Підготовчий етап.

На даному етапі передбачається декілька видів роботи з учнями, а саме:

Завдання 1. Попереднє ознайомлення учнів 9 класу із діяльністю Центра культури вина «Шабо»

Організація та проведення спільного перегляду відеоролика «Центр культури вина «Шабо» за активним посиланням: <http://shabo.ua/ua/video/#lg=1&slide=11> [7].

Завдання 2. Міні-проект в групах «Історичні цікавинки створення виноробні «ШАБО»

(Учням учитель попередньо дає завдання розподілитися на невеликі групи та підготувати міні-повіді з цікавими фактами про виноробню «Шабо», історію її створення та розвитку на території Бессарабських степів. Учні готують невеликі виступи та презентації у програмі Power Point).

Завдання 3. «Питання екскурсовода»

Дане завдання полягає у колективній підготовці учнями 9 класу питань для екскурсовода, які вони хотіли б задати під час майбутньої екскурсії у Центрі культури вина «ШАБО». Учні обмірковують питання, називають їх на основі прийому «Ланцюжок», а вчитель записує на дошці.

Питання:

- 1) Що є головною стратегічною метою діяльності компанії «ШАБО»?
- 2) Що стало передумовами для створення на території України одного з найбільших виробників виноробної та лікєро-горілочної продукції в Україні?
- 3) Яка основна продукція виготовляється на заводі «ШАБО»?
- 4) Які основні сорти винограду використовуються для виробництва лікєро-горілочної продукції?
- 5) Які основні труднощі виникають під час вирощування селекційних сортів винограду? Чим вони зумовлені: якими географічними, економічними, іншими чинниками)?
- 6) Які особливості технологічного процесу виробництва лікєро-горілочної продукції «ШАБО»?

2. Основний етап – Інтерактивна екскурсія до Центру культури вина «ШАБО» (SHABO)

На даному етапі відбувається безпосереднє відвідування учнями 9 класу та вчителя Центру культури вина «ШАБО» (с. Шабо, Білгород-Дністровського району Одеської області), під час якої вони відвідують підвали та сховища вин, ознайомлюються з тонкощами виробництва та інноваційними технологіями виробництва вин та лікєро-горілчаної продукції (Додаток Є).

3. Заключний етап – «Географічний вечір»

Проводиться вчителем за результатами проведеної екскурсії. Передбачається можливість участі як батьків, так і учнів.

Завдання 1. Географічна вікторина «Таємниці Шабо»

(Учитель ставить запитання, завдання є надати одну правильну відповідь).

- 1) Компанія «ШАБО» - це підприємство у сфері ... *(виноробства)*.
- 2) Сучасне «ШАБО» розташоване у ... *(Білгород-Дністровському районі Одеської області)*.
- 3) Особливістю місце розташування центру виробництва вин є ... *(Дністровський лиман)*.
- 4) Яку назву мало татарське поселення, де розташоване сучасне с. Шабо? *(Аша-Абаг, або Нижні Сади)*.
- 5) Переселенці якої країни стали засновниками виноробського ремесла на території Білгород-Дністровського району Одещини? *(Швейцарія)*
- 6) Звідки приїхали франко-швейцарські переселенці до Бессарабських степів? *(кантон Во)*
- 7) Як звали відомого вченого винороба-ботаніка, який став засновником виноробства на території Бессарабії? *(Луї Тардан)*
- 8) Який сорт винограду став основою для заснування виноробної та лікєро-горілчаної продукції «ШАБО»? *(класичний європейський сорт)*
- 9) Назвіть дату заснування швейцарського села Шабо? *(10 листопада 1822 року)*

10) Яка повна назва підприємства, що виробляє всі види алкогольної продукції в Україні на основі винограду? *(Товариство з обмеженою відповідальністю «Промислово-торговельна компанія «ШАБО»)*

Завдання 2. Техніка «Закриті та уточнювальні запитання»

Мета: розвиток критичного мислення учнів 9 класу за допомогою прийому «Вірно/Не вірно».

1) Чи правильним є твердження, що компанія «ШАБО» є головним виробником винної та люксової лікеро-горілчаної продукції в Україні? *(Не вірно)*

2) Чи правильним є твердження про те, що в основу якості продукції «ШАБО» покладено швейцарський стандарт якості? *(Вірно)*

3) Чи правда, що власником української компанії «ШАБО» є українець? *(Не вірно)*

Під час виконання цього завдання вчитель може ставити учням уточнювальні запитання. Наприклад: «Ти дійсно погоджуєшся з цим твердженням? Обґрунтуй свою думку».

Передбачається, що учні, опанувавши отриману на попередньому етапі підготовки до екскурсії та під час самої екскурсії інформацію, здатні її відтворювати та аналізувати, висловлювати свою власну думку та аргументувати її.

Завдання 3. Дискусія

Вчитель розділяє клас на декілька груп-команд та ставить перед учнями два проблемних питання, які їм пропонується обговорити між собою, а згодом висловити свою обґрунтовану думку.

Питання для дискусії:

1) Який з видів лікеро-горілчаної продукції, на Ваш думку, є найбільш вигідним для продажу компанією «ШАБО»?

2) Чому, на Вашу думку, компанія відкрила Центр культури вина? Чим директори компанії керувалися, приймаючи таке рішення?

Завдання 4. Створення ментальної карти

На основі проведеної дискусії пропонується скласти ментальну карту «Причини відкриття Центру культури вина «ШАБО»».

Рис. 3.7. Ментальна карта «Причини відкриття Центру культури вина «ШАБО»»

Завдання 5. Стратегія WIN-WIN

Учні класу (батьки також у випадку їх присутності на географічному вечері) розподіляються на дві команди:

I команда – «Продавці компанії «ШАБО»»;

II команда – «Покупці компанії «ШАБО»».

Двом командам пропонується уявна ситуація, коли зарубіжні інвестори зацікавилися у придбанні великого українського підприємства із усіма виноградниками, виробничими потужностями та спрямовані на розширення компанії й виведення її на міжнародний ринок збуту.

Командам пропонується проведення переговорів за поданою моделлю переговорів, представленою на слайді №1, оголошує рекомендації щодо проведення переговорів (слайд №2) та пояснює умови їх проведення. Повний алгоритм запропонованої гри представлений у Додатку Ж.

Рис. 3.8. Модель переговорів за стратегією WIN-WIN (слайд №1)

СТРАТЕГІЯ WIN/LOSE: РЕКОМЕНДАЦІЇ

- 1) Не бійтеся відмови.
- 2) Ви не потребуєте цих переговорів, а просто бажаєте домовитися.
- 3) Знаходьте потребу опонента або формуєте її.
- 4) Переговори закінчуються тоді, коли ми цього бажаємо.
- 5) Не намагайтеся сподобатись.
- 6) Ставте цілі, якими можете керувати.
- 7) Описуйте свої цілі з позиції рішення супротивника.
- 8) Звільніть свідомість, уникайте очікувань та припущень.
- 9) Будь-що довести опоненту неможливо.

Рис. 3.9. Рекомендації щодо проведення переговорів за стратегією WIN-WIN (слайд №2)

Після того, як була проведена вся попередня підготовка, розпочинається процес переговорів за стратегією WIN-WIN. Учні тренуються формулювати

пропозиції, аргументувати їх, виставляти аргументи «за» та «проти», визначати переваги для себе та для опонента.

У результаті гри команди або повинні дійти згоди, де у виграші залишаються обидві сторони, або у виграші залишиться лише одна сторона.

Рефлексія

Вчитель пропонує учням поділитися враженнями про інтерактивну екскурсію до Центру культури вина «ШАБО».

- 1) Найбільше мені сподобалося...
- 2) Найбільше мені не сподобалося...
- 3) Під час екскурсії мені хотілося б...

Нижче представлені методичні розробки двох уроків географії з теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» (9 клас).

Урок 1

Тема: «Лікєро-горілочана промисловість України»

Мета: розширення знань учнів 9 класу про лікєро-горілочану промисловість як самостійний сектор економіки України; навчання учнів аналізувати статистичну інформацію, працювати з картою; проведення аналізу основних чинників (географічних, соціальних, економічних), які впливають на функціонування вітчизняних підприємств лікєро-горілочаної промисловості; формування вмінь та навичок аналітичного та критичного мислення на основі роботи зі статистичним матеріалом; проведення аналізу ринку лікєро-горілочаної промисловості України та формування навичок складання інфографіки; розвиток та поглиблення вмінь та навичок роботи учнів з картами, таблицями та графіками, що містять статистичні дані.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

На даному етапі вчитель вітається з учнями класу, проводить перевірку присутності учнів на уроці.

II. Актуалізація опорних знань

Завдання 2.1. Прийом «Заверши речення...»

Вчитель зачитує початок речень, а учні на свій розсуд їх завершують.

- 1) Лікero-горілчана промисловість – це галузь ... промисловості.
(Харчової)
- 2) До лікero-горілчаної продукції ми відносимо... (спирт, бренді, віскі, ром, коньяк тощо)
- 3) Підприємства, що спеціалізуються на виготовленні лікero-горілчаної продукції, територіально розташовані у таких областях, як... (Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська, Одеська, Вінницька та ін.). Вчитель просить учнів показати на карті розташування названих областей.
- 4) Серед підприємств-виробників лікero-горілчаної продукції можна згадати... («ШАБО», «Інкерман», «NEMIFOFF» та ін.).

III. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності учнів на уроці

Вчитель:

Учні, ми з вами вивчаємо велику тему «Харчова промисловість», в межах якої такому сектору економіки, як спиртова та лікero-горілчана промисловість, відводиться особлива роль. Це зумовлено тим, що на сьогодні спиртопродуктовий підкомплекс України належить до вагомих джерел фінансових надходжень до Державного бюджету України, а відповідно й до національної економіки, який суттєвим чином впливає на наше з вами життя: рівень цін на продукти харчування, пальне, забезпечення робочими місцями сотень тисяч українців.

Тому вивчення лікero-горілчаної промисловості України має неабияке значення як для життя країни в цілому, так і для кожного з нас.

III. Вивчення нового матеріалу

Завдання 3.1. Ознайомлення з новими поняттями. Робота з презентацією

Вчитель:

Давайте з вами познайомимося з поняттями «лікєро-горілочана промисловість» та «лікєро-горілочані вироби».

ПОНЯТТЯ «ЛІКЕРО-ГОРІЛОЧАНА ПРОМИСЛОВІСТЬ»

Лікєро-горілочана промисловість – це підгалузь харчової промисловості, що спеціалізується на виробництві спиртних напоїв (горілки, спирту питного/коньячного/плодового, лікерів, віскі, бренді, джину, настоянок, слабоалкогольних напоїв тощо).

Лікєро-горілочані вироби – це спиртні напої міцністю від 1,2 до 60 % об'ємних одиниць, виготовлені шляхом змішування спирту етилового ректифікованого з напівфабрикатами та інгредієнтами.

Рис. 3.10. Поняття «лікєро-горілочана промисловість» та «лікєро-горілочані вироби» (слайд презентації уроку №1)

Вчитель:

Так що ж входить до поняття «лікєро-горілочані вироби»? Ви вірно раніше зазначали, що це різні алкогольні напої. Але в нашій державі існує закон, який регулює структуру лікєро-горілочаної промисловості та вироби, які можуть називатися лікєро-горілочаними, - це Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального». Саме в цьому документі із такою, як ви бачите, величезною назвою, і містяться всі види лікєро-горілочаних виробів. Давайте заповнимо з вами схему структури лікєро-горілочаної продукції.

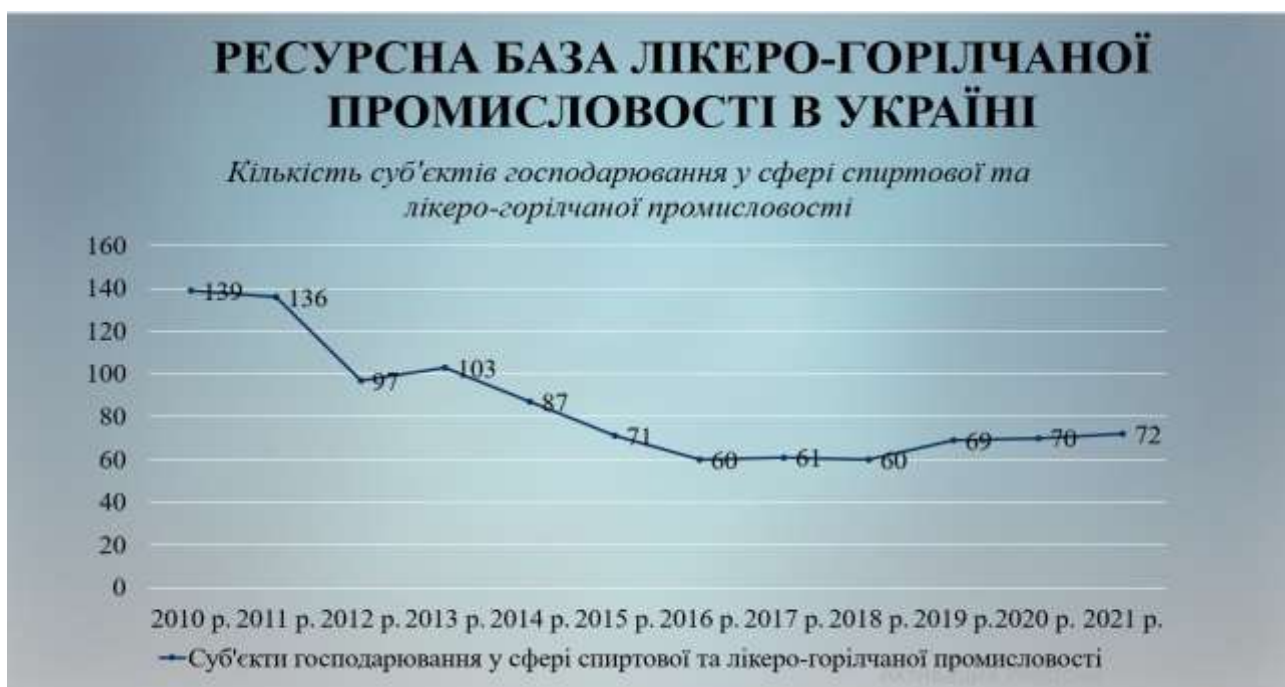
Завдання 3.2. Побудуй та заповни схему «Структура лікєро-горілочаної продукції»

*Рис. 3.11. Схема «Структура лікєро-горілчаної продукції»
(для заповнення учнями 9 класу)*

Вчитель:

На сьогодні в Україні працює багато підприємств, які виготовляють лікєро-горілчану продукцію (вчитель демонструє слайд презентації).

Рис. 3.12. Кількісний склад підприємств-виробників лікєро-горілчаної продукції в Україні (станом на 31.12.2021 р.)

Ці підприємства зосереджені у різних областях України. Проте ключовим гравцем на вітчизняному ринку лікєро-горілчаної і спиртової промисловості є Державне підприємство «Укрспирт» (вчитель демонструє презентацію).

Рис. 3.13. Головний гравець лікеро-горілчаної і спиртової галузі в Україні

У межах цього підприємства станом на сьогодні діючими є 12, а інші потребують модернізації та реконструкції.

Завдання 3.3. Технологія «Мозковий штурм»

Подивіться уважно на карту із географічним районуванням підприємств ДП «Укрспирт», що представлені на слайді.

Визначте та обґрунтуйте географічні, соціальні та економічні чинники, які обумовлюють розташування підприємств лікеро-горілчаної промисловості на території України.

Виконання завдання здійснюється в по групах:

1 група – «Економічні чинники»;

2 група – «Географічні чинники»;

3 група – «Соціальні чинники».

Завдання 3.4. Складання інфографіки (робота в парі)

На основі поданих статистичних даних:

1) визначити тенденції стану розвитку лікеро-горілчаної промисловості в Україні;

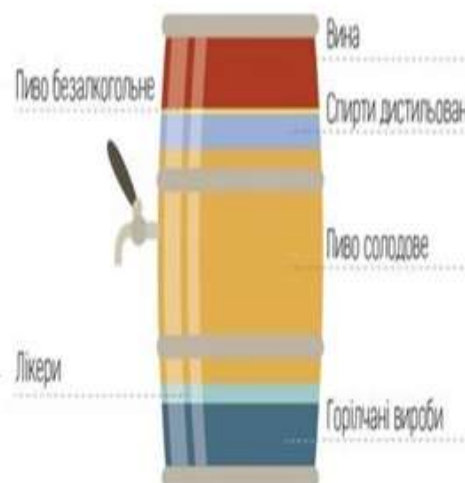
Таблиця 3.1

Виробництво лікеро-горілчаної продукції в Україні (2017-2021 рр.)

Найменування виду лікєро-горілочаної продукції	Роки				
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Спирти дистильовані з вина виноградного чи вичавок винограду	15,0	13,2	12,6	11,05	12,2
Бренді (у тому числі «Коньяк України»)	11,9	10,9	9,7	9,0	9,3
Спирти дистильовані з вина виноградного чи вичавок винограду (крім бренді)	3,1	2,3	2,8	2,8	2,9
Віскі	к/с	к/с	к/с	к/с	к/с
Горілка з вмістом спирту не більше 45,4%	74,0	66,2	54,4	50,9	47,7
Спирти дистильовані із фруктів (крім лікерів, джину, ялівцевої настоянки; вина виноградного або з вичавок винограду)	к/с	к/с	к/с	0,2	0,1
Лікєри та інші спиртні напої (крім спиртів дистильованих з вина виноградного, вичавок винограду або фруктів; віскі, рому, тафії, джину, ялівцевої настоянки, горілки з вмістом спирту не більше 45,4%, спиртів дистильованих із фруктів)	9,5	6,6	7,5	7,9	8,7
Слабоалкогольні напої міцністю від 1,2% до 8,5%	5,7	1,3	3,8	5,0	5,8

2) сформуванати інфографіку виробництва лікєро-горілочаної продукції за певний рік за поданим прикладом.

Кожній парі надається свій календарний рік для складання інфографіки.

Рис. 3.14. Приклад складання інфографіки виробництва лікєро-горілочаної продукції в Україні за певний календарний рік

Вчитель:

Сьогодні в Україні відбувається реформування галузі лікєро-горілочаної промисловості. Це зумовлено тим, що в нашій країні існує дуже багато проблем в аналізованому нами секторі економіки, а саме:

1) На жаль, в Україні активно зростають показники незаконного обігу спирту (до 65%) та споживання контрафактного алкоголю (до 45%).

Учні, як ви розумієте значення словосполучень «незаконний обіг» та «контрафактна продукція»? (*Учні дають свої аргументовані відповіді*).

2) Зношеність матеріально-технічної бази багатьох підприємств галузі, тобто обладнання та технології є застарілими, а сучасні технології виробництва відсутні.

3) Невідповідність лікєро-горілкової продукції міжнародним стандартам якості, через що зарубіжні інвестори не мають бажання надавати українським підприємствам фінансування.

Завдання 3.5. Аналіз офіційного сайту ДП «Укрспирт»

За допомогою використання мережі Інтернет ознайомтесь із офіційним сайтом ДП «Укрспирт». Проаналізуйте інформацію на ньому та зробіть відповідні висновки щодо доцільності/недоцільності проведення реформ у галузі лікер-горілкової та спиртової промисловості.

Активне посилання на офіційний сайт ДП «Укрспирт»: <http://ukrspirt.com/>.

Завдання 3.6. Ділова гра «Покращення діяльності підприємства»

Визначити проблеми в діяльності підприємства, що входить до складу ДП «Укрспирт», та сформулювати основні пріоритетні напрямки їх можливого вирішення.

Клас ділиться на групи по 3-4 особи. Із переліку підприємств, що входять до ДП «Укрспирт», учні можуть обрати будь-яке підприємство та умовно стають його керівниками.

IV. Закріплення вивченого матеріалу. Рефлексія

Завдання 4.1. Технологія «Бортовий журнал»

Мета: навчити учнів 9 класу організації та систематизації отриманої інформації за допомогою фіксації актуалізованих знань, отриманих у процесі роботи на уроці.

Таблиця 3.2

Бортовий журнал

з вивчення теми «Лікєро-горілочна промисловість України»

№ з/п	Що мені відомо з цієї теми?	Що нового я дізнався на уроці?	Чому корисно це знати/уміти?

Вчитель пропонує учням поділитися враженнями про урок.

- 1) Найбільше на уроці мені сподобалося...
- 2) Найбільше на уроці мені не сподобалося...
- 3) Під час уроку мені хотілося б...
- 4) Під час уроку мені було все зрозуміло / не зрозуміло, тому що...

V. Домашнє завдання

- 1) Творча робота «Встанови зв'язок»: скласти блок-схему впливу різних галузей економіки на розвиток лікєро-горілочної промисловості України.
- 2) Підготувати міні-доповідь на тему: «Історія становлення лікєро-горілочної промисловості в Україні» (за бажанням).

Урок 2

Тема: «Лікєро-горілочна промисловість України в структурі світового господарства»

Мета: розширення знань учнів 9 класу про лікєро-горілочну промисловість України у структурі світового господарства; проведення аналізу ключових країн-

партнерів щодо експорту та імпорту лікєро-горілочаної продукції; розширення знань учнів про особливості виробництва лікєро-горілочаної продукції зарубіжних країн (Франції; Німеччини); формування в учнів уявлень про ключових експортерів лікєро-горілочаної продукції на зарубіжний ринок; розвиток вмінь та навичок аналітичного та критичного мислення на основі роботи зі статистичним матеріалом; розвиток та поглиблення вмінь та навичок роботи учнів з картою, таблицями, графіками та інфографіками.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

На даному етапі вчитель вітається з учнями класу, проводить перевірку присутності учнів на уроці.

II. Актуалізація опорних знань

Завдання 2.1. Прийом «Так/Ні»

Учням пропонується визначити правильність/неправильність поданих тверджень.

- 1) Лікєро-горілочана промисловість – це підгалузь харчової промисловості. *(Так)*
- 2) Виноробство – це підгалузь лікєро-горілочаної промисловості. *(Ні)*
- 3) Україна є лідером з виробництва винної та лікєро-горілочаної продукції на території країн Співдружності Незалежних Держав (СНД). *(Ні)*
- 4) Лікєро-горілочані вироби українського виробництва імпортуються в країни Західної Європи. *(Так)*
- 5) Віскі, що виготовляється на території Західної України, підлягають експорту в країни Європи. *(Так)*

Завдання 2.2. Робота з картою

Покажи на карті України області, де зосереджена найбільша кількість підприємств лікєро-горілочаної промисловості.

(Львівська, Вінницька, Хмельницька області).

III. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності учнів на уроці

Вчитель:

Ми з вами ознайомилися з особливостями лікєро-горілочаної промисловості України, а сьогодні ми відправимося у подорож країнами світу та дізнаємося, яку частку в національних економіках провідних країн світу відіграє лікєро-горілочана промисловість.

Тож відправимося у віртуальну подорож до Франції.

(Вчитель вмикає відеоролік за активним посиланням: <https://en.mbws.com/news/mbws-selected-finalist-prix-ulysses-2017>).

Одним із відомих виробників на ринку вин та лікєро-горілочаної продукції Франції є Marie Brizard Wine & Spirits (MBWS), який має 250-річну історію, до створення якого доклали зусиль сам король Франції Людовик XIV. Саме в Бордо у 1755 р. з'явилося перше підприємство Maison Brizard, яке спеціалізується виключно на виробництві лікерів.

На сьогодні це підприємство є величезним виробником таких лікєро-горілочаних виробів, як віскі, бренді, пива, біттера, рому, джину, горілки тощо.

У Німеччині одним із ключових виробників лікєро-горілочаних виробів є компанія Pernod Ricard Deutschland, яка виробляє джину, ром, горілку, Bacardi та інші алкогольні напої.

(Вчитель вмикає два відеороліки за активними посиланнями: <https://www.pernod-ricard.com/en/our-group>; <https://www.mynewsdesk.com/de/ernod-ricard-deutschland/videos/ernod-ricard-deutschland-das-sind-wir-20066>).

Завдання 3.1. Заповни таблицю «Фактори впливу на лікєро-горілочану промисловість»

На основі аналізу матеріалів у підручнику та мережі Інтернет, заповни таблицю основних факторів впливу на розвиток ринку лікєро-горілочаної продукції у світі.

Таблиця 3.3

Характеристика факторів впливу на ринок лікєро-горілочаної продукції у світі

<i>Фактор (найменування)</i>	<i>Характеристика</i>
Збут лікєро-горілочаної продукції	
Державне регулювання (дотримання стандартів якості)	
Вартість сировини	
Ліцензована діяльність (наявність у підприємства дозволу на здійснення виробництва лікєро- горілочаної продукції)	

Завдання 3.2. Аналіз інфографіки експорту України (2021 р.)

Проведіть аналіз наданої інфографіки експорту України за 2021 р. Зверніть увагу на показники експорту харчової промисловості.

Дайте відповідь на питання:

- 1) Як ви вважаєте, яку частку займають лікєро-горілочані вироби у структурі експорту харчової промисловості?
- 2) Відповідь обґрунтуйте.

Вчитель:

За офіційними даними Державної служби статистики України та деяких рейтингових агентств було встановлено, що наша країна протягом 2021 р. збільшила обсяги експорту (продажу за кордон) лікєро-горілочаних виробів на 27,7%, порівняно із показниками 2020 р.

ЕКСПОРТ ТОВАРІВ З УКРАЇНИ У 2021 РОЦІ*

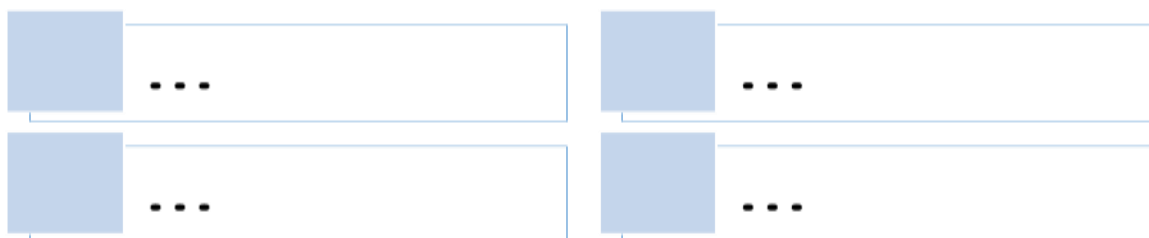
Рис. 3.15. Інфографіка «Експорт товарів з України» (2021 р.)

Прибуток України у 2021 р. склав 8,3 млн дол. США. При цьому найбільші партії продукції були направлені у такі країни, як:

- 1) Болгарія – 2,1 млн дол. США;
- 2) Румунія – 1,5 млн дол. США;
- 3) Білорусь – 0,7 млн дол. США;
- 4) Ізраїль – 0,48 млн дол. США; та
- 5) Казахстан – 0,42 млн дол. США.

Завдання 3.3. Заповни схему «Фактори потенціалу ринку спирту та лікєро-горілочаної продукції»

На основі опрацювання матеріалу підручника та поданої вчителем інформації, визначте чотири ключових чинники потенціалу українського ринку спирту та лікєро-горілочаної продукції.

Рис. 3.16. Схема «Фактори потенціалу ринку спирту та лікєро-горілочаної продукції країни»

Завдання 3.4. Складіть «Рейтингову таблицю ТОП-10 українських брендів експортної лікєро-горілочаної продукції»

За допомогою джерел Інтернет, проведіть аналіз основних національних лідерів лікєро-горілочаної продукції, які найбільше експортуються за кордон. Складіть рейтингову таблицю із ТОП-10 брендів.

Таблиця 3.4

**Рейтинг ТОП-10 українських брендів лікєро-горілочаної продукції
(експорт)**

№ з/п	Найменування бренду	Частка, що експортується
1	NEMIROFF	40%
2	...	...
3	...	...
4	...	...
5	...	...
6	...	...
7	...	...
8	...	...
9	...	...

10	...	...
----	-----	-----

Завдання 3.5. Проблемна ситуація

За допомогою вивченого матеріалу в мережі Інтернет, уявіть себе власником невеликого вітчизняного лікєро-горілочного бренду, який прагне продавати свою продукцію на міжнародному ринку. Окресліть можливі кроки виходу підприємства на міжнародний ринок.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

IV. Закріплення отриманих знань

- 1) Які країни є зовнішньоекономічними партнерами України у сфері спиртової та лікєро-горілочної промисловості?
- 2) Окресліть ключові показники потенціалу України на світовому ринку спиртової та лікєро-горілочної продукції.
- 3) Назвіть ТОП-5 країн-лідєрів у споживанні винної та лікєро-горілочної продукції. Поясніть свій вибір.
- 4) Спрогнозуйте, які наслідки можуть мати реформи лікєро-горілочної промисловості для України та її економіки?

V. Домашнє завдання

Підготуватися до самостійної роботи з теми «Харчова промисловість України та її підгалузі».

Таким чином, по темі «Виробництво лікєро-горілочної продукції в Україні у шкільному курсі географії» для учнів, що навчаються за навчальними програмами «Географія» (6-9 клас), було розроблено один позакласний захід (інтерактивна екскурсія до Центру культури вина «ШАБО») та два уроки: (урок № 1 на тему «Лікєро-горілочна промисловість України»; урок №2 «Лікєро-

горілчана промисловість та виноробство України в структурі світового господарства»).

Висновки до 3 розділу

1. Проаналізовано особливості вивчення теми «Виробництво лікєро-горілчаної промисловості в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» (9 клас) та встановлено, що вчителям надана академічна свобода щодо корегування кількості годин для вивчення окремих тем за рахунок резервних годин протягом року.

2. Сформульовано методичні рекомендації щодо викладання теми «Виробництво лікєро-горілчаної продукції в Україні», зокрема запропоновано використання інноваційних педагогічних технологій, ІКТ на уроках географії, інтерактивних стратегій та методів, спрямованих на розвиток критичного та аналітичного мислення в учнів 9 класу («мозковий штурм», проблемне навчання, кейс-стаді, метод проектів та моделювання тощо), кращого та вмотивованого засвоєння навчального матеріалу, залучення всіх учасників освітнього процесу до навчальної діяльності на уроці та встановлення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між вчителем та учнями класу.

3. З метою підвищення знань учнів 9 класу теми «Виробництво лікєро-горілчаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» (9 клас) було запропоновано методичні розробки уроків з тем: «Лікєро-горілчана промисловість України»; «Лікєро-горілчана промисловість України в структурі світового господарства», а також методичну розробку позакласного заходу – інтерактивної екскурсії до Центру культури вина «ШАБО» із подальшим проведенням географічного вечора для учнів та їх батьків (за результатами проведеної екскурсії).

На уроках передбачалося вивчення ключових понять по темі, розвиток дослідницьких навичок, навичок аналітичного та критичного мислення, практико-орієнтованих знань за допомогою використання методу проектів, проблемного навчання, стратегії WIN-WIN, дискусії тощо.

ВИСНОВКИ

За результатами комплексного аналізу суспільної-географічного стану лікєро-горілочаної промисловості в Україні, автор дійшов наступних теоретичних і практичних висновків:

1. Лікєро-горілочана промисловість – це підгалузь харчової промисловості, що спеціалізується на виробництві спиртних напоїв (горілки, спирту питного/коньячного/плодового, лікерів, віскі, бренді, джину, настоянок, слабоалкогольних напоїв тощо).

На сьогодні державне регулювання лікєро-горілочаної промисловості в Україні здійснюється положеннями Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального».

2. Історична еволюція розвитку лікєро-горілочаної промисловості в Україні умовно може бути розподілена на наступні етапи: 1) середина XV ст. – 1914 рр. – розвиток гуральництва в Україні; 2) 1914–1940 рр. – занепад гуральництва та зниження виробництва горілки та інших лікєро-горілочаних виробів; 3) 1945 – 1957 рр. – існування Всесоюзного науково-дослідного інституту спиртової промисловості, динамічне нарощення обсягів та потужностей виробництва лікєро-горілочаної продукції; 4) 1957–1985 рр. – інтенсивне нарощування виробництва лікєро-горілочаних виробів та розширення діяльності лікєро-горілочаних заводів; 5) 1985–1991 рр. – антиалкогольна урядова компанія, скорочення виробничих потужностей та їх переоснащення на виробництво безалкогольної продукції; 6) 1991–2009 рр. – поступовий розвиток галузі, створення концерну «Укрспирт», банкрутство державних спиртзаводів; 7) 2010–2019 рр. – встановлення державної монополії на виробництво спирту та реформування концерну «Укрспирт»; 8) 2020 р. – теперішній час – запровадження реформ у сфері лікєро-горілочаної та спиртової промисловості.

3. У галузі лікєро-горілчаної промисловості України станом на кінець 2021 р. функціонувало 72 ліцензованих підприємства. На території України сьогодні сформована державна монополія у сфері виробництва лікєро-горілчаної продукції, представлена 41 господарюючим суб'єктом, що входить до складу Державного підприємства «Укрспирт», а також іншими економічними суб'єктами, які здійснюють свою господарську діяльність у галузі лікєро-горілчаної промисловості.

Найбільша питома вага державних підприємств-виробників лікєро-горілчаних виробів зосереджена у Львівській та Тернопільській областях – по 9 суб'єктів (або 44%); найменша – у Полтавській, Волинській, Житомирській, Сумській та Чернівецькій областях – по 1 спиртзаводу (або 12%). Серед найбільших та найпотужніших гігантів у сфері виробництва лікєро-горілчаних виробів є такі компанії, як: ТОВ «Баядера Груп», ТОВ «Українська дистрибуційна компанія», ТОВ «ЛНВ Лімітед» (Nemiroff), ТОВ «Нові продукти», АТ «Перший національний виноробний холдинг», ТОВ «Шабо», АТ «Петрус-Алко» тощо.

4. Аналіз стану лікєро-горілчаної промисловості протягом 2015–2021 рр. дав змогу виявити поступове скорочення виробництва окремих видів лікєро-горілчаної продукції. Так, у 2021 р. було вироблено 47,7 млн. дал горілки з вмістом спирту не більше 45,4%. Протягом 2015–2018 рр. спостерігається скорочення виробництва спиртів дистильованих з вина виноградного чи вичавок винограду, проте у 2021 р. показник склав 12,2 млн. дал.

У 2021 р. обсяги виробництва брендів склали 9,3 млн. дал. Виробництво лікерів та інших спиртних напоїв із вмістом спирту до 45,4% має позитивну тенденцію до зростання протягом 2016–2021 рр. Аналогічна ситуація спостерігається й у сфері виробництва слабоалкогольних напоїв міцністю від 1,2% до 8,5%.

За результатами аналізу показників виробництва лікєро-горілчаної продукції по регіонам було встановлено, що у 2021 р. найбільша питома вага виробленого спирту дистильованого з виноградного вина та/або вичавок

винограду відзначається у Херсонській області – 31,14% (або 3,8 млн. дал) та Одеській області – 21,31% (або 4,1 млн. дал). Найбільша питома вага у сфері виробництва бренді (включно із коньяком) у 2021 р. зосереджується в Одеській області – 43,9% (або 4,08 млн. дал) та Херсонській області – 29,03% (або 2,7 млн. дал).

Найбільше спирту дистильованого з виноградного вина та/або вичавок винограду (без урахування бренді) було вироблено у Миколаївській та Закарпатській областях – 61%.

Упродовж 2014–2021 рр. на території України спостерігається стійка позитивна динаміка збільшення обсягів реалізованої лікєро-горілочаної продукції, виробленої вітчизняними підприємствами-виробниками.

5. У сучасних умовах лікєро-горілочана промисловість характеризується цілою низкою проблем, серед яких можна відзначити наступні: 1) стрімке зростання обігу нелегального спирту та споживання нелегальної алкогольної продукції; 2) перенавантаження галузі нефункціонуючими державними підприємствами, що входять до структури ДП «Укрспирт»; 3) істотна зношеність основних фондів переважної більшості підприємств галузі в середньому на 60-65%; 4) низька ефективність виробництва харчового спирту та лікєро-горілочаної продукції. Соціально-економічними наслідками окреслених проблем є: захворюваність та смертність населення у результаті отруєння неякісною контрафактною алкогольною продукцією; поширення контрабанди лікєро-горілочаних виробів; недоотримання державою податків від реалізації спирту та лікєро-горілочаної продукції.

Вирішення проблем у лікєро-горілочаній промисловості є можливим шляхом проведення реформування галузі шляхом: 1) демонополізації спиртової та лікєро-горілочаної галузі; 2) приватизація приватизації неефективних державних підприємств ДП «Укрспирт»; 3) залучення приватних інвестицій в модернізацію галузі; 4) розвиток виробництва нових видів спиртовмісної продукції; 5) розвиток суміжних галузей економіки; тощо.

6. Проаналізовано особливості вивчення теми «Виробництво лікєро-горілочаної промисловості в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» (9 клас) та встановлено, що вчителям надана академічна свобода щодо корегування кількості годин для вивчення окремих тем за рахунок резервних годин протягом року.

Сформульовано методичні рекомендації щодо викладання теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні», зокрема запропоновано використання інноваційних педагогічних технологій, ІКТ на уроках географії, інтерактивних стратегій та методів, спрямованих на розвиток критичного та аналітичного мислення в учнів 9 класу («мозковий штурм», проблемне навчання, кейс-стаді, метод проєктів та моделювання тощо), кращого та вмотивованого засвоєння навчального матеріалу, залучення всіх учасників освітнього процесу до навчальної діяльності на уроці та встановлення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між вчителем та учнями класу.

7. З метою підвищення знань учнів 9 класу теми «Виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні» у шкільному курсі географії «Україна і світове господарство» (9 клас) було запропоновано методичні розробки уроків з тем: «Лікєро-горілочана промисловість України»; «Лікєро-горілочана промисловість України в структурі світового господарства», а також методичну розробку позакласного заходу – інтерактивної екскурсії до Центру культури вина «ШАБО» із подальшим проведенням географічного вечора для учнів та їх батьків (за результатами проведеної екскурсії).

На уроках передбачалося вивчення ключових понять по темі, розвиток дослідницьких навичок, навичок аналітичного та критичного мислення, практико-орієнтованих знань за допомогою використання методу проєктів, проблемного навчання, стратегії WIN-WIN, дискусії тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановський М. О. Економічна та соціальна географія України: реальний сектор економіки. Навчальний посібник. Ніжин: Лисенко М. М., 2018. 376 с.
2. Бондар Т. Л. Тенденції сучасного ринку лікєро-горілочної продукції. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 18. № 102–106.
3. Бутнік-Сіверський О.Б., Маринчепко Л.В., Шматкова Г.К. Інноваційний шлях розвитку промисловості та проблеми становлення ринку спирту і лікєро-горілочної продукції в Україні. *Вісник Дніпровського національного університету*. 2020. № 8. С. 1–10.
4. Економічна енциклопедія: [Текст]: у трьох томах. Т.1: А– К / ред. С. В. Мочерний. – Київ : Академія, 2000. – 864 с.
5. Винные заводы Крыма. Экскурсии на лучшие винзаводы в Крыму. 2021. URL: <https://gidcrima.ru/vinnye-zavody-kryma/> (дата звернення: 11.09.2022).
6. Волохата К. М. Проблемні ситуації на уроках природознавства в початковій школі як засіб активізації розумової діяльності учнів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 6 (32). 92–101.
7. В SHABO рассказали интересные факты о предприятии. 2021. URL: <http://prichernomorie.com.ua/odessa/news/business/2020-11-25/209382.php> (дата звернення: 11.09.2022).
8. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Основа, 2004. 352 с.
9. ДСТУ 4164:2003 Напої лікєро-горілочні. Правила приймання і методи випробовування. Зі зміною № 1 С. 9. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%AF%D0%B3%D0%B5%D0%BB%D1%8E%D0%BA%20%D0%A1.%D0%92/page9.html (дата звернення: 11.09.2022).

10. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. URL: <https://usr.minjust.gov.ua/> (дата звернення: 03.09.2022).

11. Завадський Й.С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ: Кондор, 2016. 355 с.

12. Заставний Ф. Д. Україна. Природа, населення, економіка. Львів: Априорі, 2016. 508 с.

Козак Л. В. Педагогічна інноватика у розвитку нових напрямів освіти. Освітологічний дискурс. 2014. № 2 (6). С. 74–85.

13. Ликеро-водочная промышленность Украины. URL: <https://ru.wikipedia.org/> (дата обращения: 09.09.2022).

14. Людовик XV, золотые медали и электронные продажи– у Marie Brizard есть чем удивить украинского потребителя. URL: <https://trademaster.ua/logistic/313055> (дата звернення: 11.09.2022).

15. Мельник Л. Г. «Зелена» економіка. Підручник. Київ: Університетська книга, 2018. 463 с.

16. Методичні рекомендації щодо викладання географії у 2022/2023 навчальному році: Лист Міністерства освіти і науки України від 19 серпня 2022 р. №1/9530-22. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-geografii-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення: 11.09.2022).

17. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Географія 6-9 класи, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 р. № 698. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf>

18. Навчальна програма для учнів 8–9 класів закладів загальної середньої освіти «Географія» (поглиблене вивчення), рекомендована Листом Міністерства освіти і науки України від 25 серпня 2020 р. № 1/11-5718. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni->

[programi/navchalni-programi-5-9-klas](#) (дата звернення: 03.09.2022)

19. Офіційний сайт виробника «ШАБО». URL: <http://shabo.ua/ru/istoriya/> (дата звернення: 11.09.2022).

20. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 11.09.2022).

21. Офіційний сайт Державного підприємства «Укрспирт». URL: <http://ukrspirt.com/cms/plants.html> (дата звернення: 11.09.2022).

22. Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 11.09.2022).

23. Павленко В. В. Проблемне навчання: становлення, сутність, перспективи // Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 травня 2013 р., м. Київ / М-во освіти і науки України, Нац. акад. пед. наук України, Вища пед. школа Спілки польських вчителів (м. Варшава, Республіка Польща), Київ. ун-т ім. Б.Грінченка; за заг. ред. Огнев'юка В. О. [редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, С. О. Сисоєва, Т. Левовицький, Е. Хофман]. Київ: Київ. ун-т Б. Грінченка, 2013. С.126-134.

24. Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів та пального» щодо лібералізації діяльності у сфері виробництва і обігу спирту етилового: Закон України від 30 грудня 2019 р. № 318-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 2. Ст. 15.

25. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального: Закон України від 19 грудня 1995 р. № 481/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 46. Ст. 345.

26. Про державну статистику: Закон України від 17 вересня 1992 р. № 2614-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 43. Ст. 608.

27. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. *Офіційний вісник України*. 2012. № 11. Стор. 51. Ст. 400.

28. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. *Офіційний вісник України*. 2018. № 19. Стор. 32. Ст. 637.

29. Про затвердження Програми реформування та розвитку спиртової галузі на 2020–2023 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2020 р. № 699. *Офіційний вісник України*. 2020. № 67. Ст. 2156.

30. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. №2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Стор. 5. Ст. 380.

31. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. *Офіційний вісник України*. 2012. № 11. Стор. 51. Ст. 400.

32. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. *Офіційний вісник України*. 2018. № 19. Стор. 32. Ст. 637.

33. Про схвалення Концепції реалізації державно політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова Українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 1. Стор. 84. Ст. 22.

34. Про утворення Державного підприємства спиртової та лікеро-горілчаної промисловості: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 р. № 672. *Офіційний вісник України*. 2010. № 58. Ст. 2022.

35. Рейтинг 25 крупнейших алкогольных компаний Украины. URL: <https://landlord.ua/rejtingi/rejting-25-krupneyshin-alkogolnih-kompaniy-ukraini/> (дата обращения: 09.09.2022).

36. Ринок міцного алкоголю Німеччини. URL: <http://www.mikbab.com/wordpress/?p=810> (дата звернення: 11.09.2022).

37. Социально-экономическая география: понятия и термины. Словарь-справочник / отв. ред. А.П. Горкин. Смоленск: Ойкумена, 2013. 368 с.

38. Тесленко Т. В. Стратегії розвитку критичного мислення молодших школярів. Методичні матеріали до спецкурсу «Критичне мислення у початковій школі». Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2022. 88 с.

39. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Одеса: Астропринт, 2005. 651 с.

40. Український експорт в 2021 році встановив десятирічний рекорд. 2022. URL: <https://mind.ua/news/20234904-ukrayinskij-eksport-v-2021-roci-vstanoviv-desyatirichnij-rekord> (дата звернення: 11.09.2022).

41. Центр культури вина SHABO. 2021. URL: <http://shabo.ua/ua/video/#lg=1&slide=11> (дата звернення: 11.09.2022).

42. Ціни на алкоголь в Україні – як змінювалися в 2017-2021 роках. Слово і Діло. 2022. URL: <https://mail.ukr.net/desktop#readmsg/16684791542009720800/f0> (дата звернення: 11.09.2022).

43. Черевиков Е. Спиртовая реформа: Модернизировать, чтобы продать не за бесценок. URL:

https://zikua.tv/ru/news/2019/12/04/spirtnaya_reforma_modernizirovat_chtoby_prodat_ne_za_bescenok_948237 (дата звернення: 11.09.2022).

44. Шаблій О. І. Економічна і соціальна географія України: навчально-методичний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019. 314 с.

45. Швардак М. В. Проблемне навчання в умовах сучасної школи. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. 2017. Випуск 1 (11). С. 124–127.

46. Экономика Донецкой Народной Республики. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 11.09.2022).

47. Экономика Луганской Народной Республики. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 11.09.2022).

48. Яценко В. М., Нагорний Є. В., Чубань В. С. Аналіз стану та розвиток лікеро-горілчаної та спиртової промисловості черкаської області. Вісник Черкаського державного технологічного університету. 2006. № 5. С. 8–11.

49. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> (accessed on: 11.09.2022)

50. Official web-site of Pernod Ricard Deutschland. URL: <https://www.pernod-ricard.com/en/our-group> (accessed on 11.09.2022).

51. Pernod Ricard Deutschland – das sind wir! URL: <https://www.mynewsdesk.com/de/pernod-ricard-deutschland/videos/pernod-ricard-deutschland-das-sind-wir-20066> (accessed on 11.09.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А

**Регіональна структура заводів лікєро-горілчаної промисловості, що
входять до складу «Укрспирт»**

№ з/п	Регіон України	Найменування підприємства	Адреса місцезнаходження
1	Вінницька область	Бершадське МПД	24400, Вінницька обл., м. Бершадь, вулиця Чкалова, 1
		Мартинівське МПД	23134, Вінницька обл., Жмеринський р-н, с. Мартинівка, вулиця Леніна, 1
		Немирівське МПД	22800, Вінницька обл., Немирівський р-н, м. Немирів, вулиця Горького, 28
		Овечацьке МПД	22453, Вінницька обл., Калинівський р-н, с. Дружне, вулиця Жовтнева, 25
2	Волинська область	Луцьке МПД	43000, Волинська обл., м. Луцьк, вулиця Ковельська, 67
3	Житомирська область	Липницьке МПД	11320, Житомирська обл., Лугинський р-н, с. Липники, вулиця Заводська, 1
4	Київська область	Стадницьке МПД	09834, Київська обл., Тетіївський р-н, с. Стадниця, вулиця Заводська, 1
		Червонослобідське МПД	08042, Київська обл., Макарівський р-н, с. Червона Слобода
		Тхорівське МПД	09050, Київська обл., Сквирський р-н, с. Тхорівка, вулиця Сквирська, 42
5	Івано-Франківська область	Залучанське МПД	78363, Івано-Франківська обл., Снятинський р-н, с. Долішне Залуччя, вулиця Заводська, 2
		Підгайчиківське МПД	78256, Івано-Франківська обл., Коломийський р-н, м. Підгайчики, вулиця Заводська, 1
6	Полтавська область	Вишняківське МПД	37860, Полтавська обл., Хорольський р-н, с. Вишняки, вулиця Заводська, 1
7	Сумська область	Дубов'язівське МПД	41655, Сумська обл., Конотопський р-н, смт. Дубов'язівка, вулиця Петра Луски, 38
8	Харківська область	Артемівське МПД	62472, Харківська обл., Харківський р-н, м. Мерефа, вулиця Революції, 2
		Караванське МПД	63240, Харківська обл., Люботинський р-н, с. Караван, вул. Заводська, 23
9	Хмельницька область	Маниковецьке МПД	32244, Хмельницька обл., Деражнянський р-н, с. Маниківці, вулиця Кірова, 17
		Довжоцьке МПД	32343, Хмельницька обл., Подільський р-н, . Довжок, вулиця Унявко, 1
10	Чернівецька область	Лужанське МПД	59342, Чернівецька обл., Кіцманський р-н, смт. Лужани, вулиця Цетральна, 53
11	Черкаська область	Косарське МПД	20813, Черкаська обл., Кам'янський р-н, с. Косарі, вулиця Кірова, 1
		Іванківське МПД	20132, Черкаська обл., Маньківський р-н, с. Іваньки, вулиця Робоча, 4

<i>продовження табл.</i>			
12	Чернігівська область	Чемерське МПД	17036, Чернігівська обл., Козелецький р-н, с. Чемер, вулиця Промислова, 10
		Ковальовське МПД	15150, Чернігівська обл., Городнянський р-н, с. Тупичів, вулиця Леніна, 92
		Новоборовицьке МПД	15214, Чернігівська обл., Щорський р-н, с. Нові Боровичі, вулиця Заводська, 1
13	Львівська область	Борокське МПД	80033, Львівська обл., Сокальський р-н, с. Борок, вулиця Миру, 14
		Великолюбінське МПД	81556, Львівська обл., Городоцький р-н, смт. Великий Любінь, вулиця Львівська, 176
		Воютицьке МПД	81453, Львівська обл., Самбірський р-н, с. Воютичі
		Вузливське МПД	80252, Львівська обл., Радехівський р-н, с. Вузлове
		Лопатинське МПД	80262, Львівська обл., Радехівський р-н, смт. Лопатин, вулиця Заводська, 11
		Рава-Руське МПД	80312, Львівська обл., Жовківський р-н, м. Рава-Руська, вулиця 22 січня, 50
		Сторонибаське МПД	80562, Львівська обл., Буський р-н, с. Сторонибаби, вулиця Заводська, 1
		Суходільське МПД	80641, Львівська обл., Бродівський р-н, с. Суходоли
		Струтинське МПД	80743, Львівська обл., Золочівський р-н, с. Струтин, вулиця Солтівського, 2
14	Тернопільська область	Залозецьке МПД	47234, Тернопільська обл., Зборівський р-н, смт. Залізці, вулиця Бродівська, 3
		Кобилоповолоцьке МПД	48164, Тернопільська обл., Тербовлянський р-н, с. Кобиловолоки
		Козлівське МПД	47631, Тернопільська обл., Козівський р-н, смт. Козлів, вулиця Заводська, 34
		Марилівське МПД	48543, Тернопільська обл., Чортківський р-н, с. Нагірянка
		Борщівське МПД	48724, Тернопільська обл., м. Борщів, провулок Січових Стрільців, 2
		Мишковицьке МПД	47732, Тернопільська обл., Тернопільський р-н, с. Мишковичі, вулиця Січових Стрільців, 1
		Новосільківське МПД	48461, Тернопільська обл., Підволочиський р-н, с. Новосілка
		Хоростківське МПД	48242, Тернопільська обл., Гусятинський р-н, м. Хоростків, вулиця Незалежності, 21
		Ковалівське МПД	48322, Тернопільська обл., Монастирський р-н, с. Ковалівка

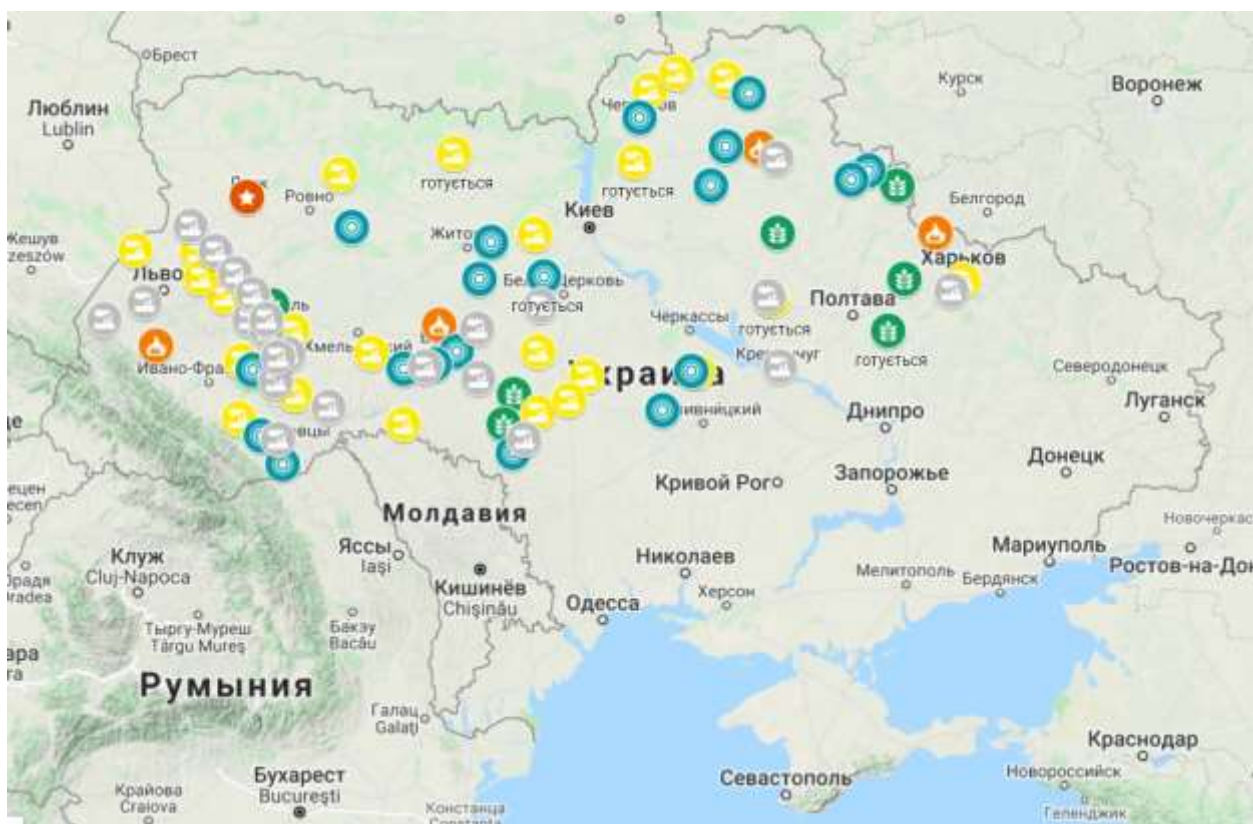
Джерело: складено автором на основі [21].

**Географія підприємств-виробників лікєро-горілочаної продукції в Україні
(ДП «УКРСПИРТ»)**

Джерело: [21].

Об'єкти приватизації спиртової та лікєро-горілчаної промисловості в Україні

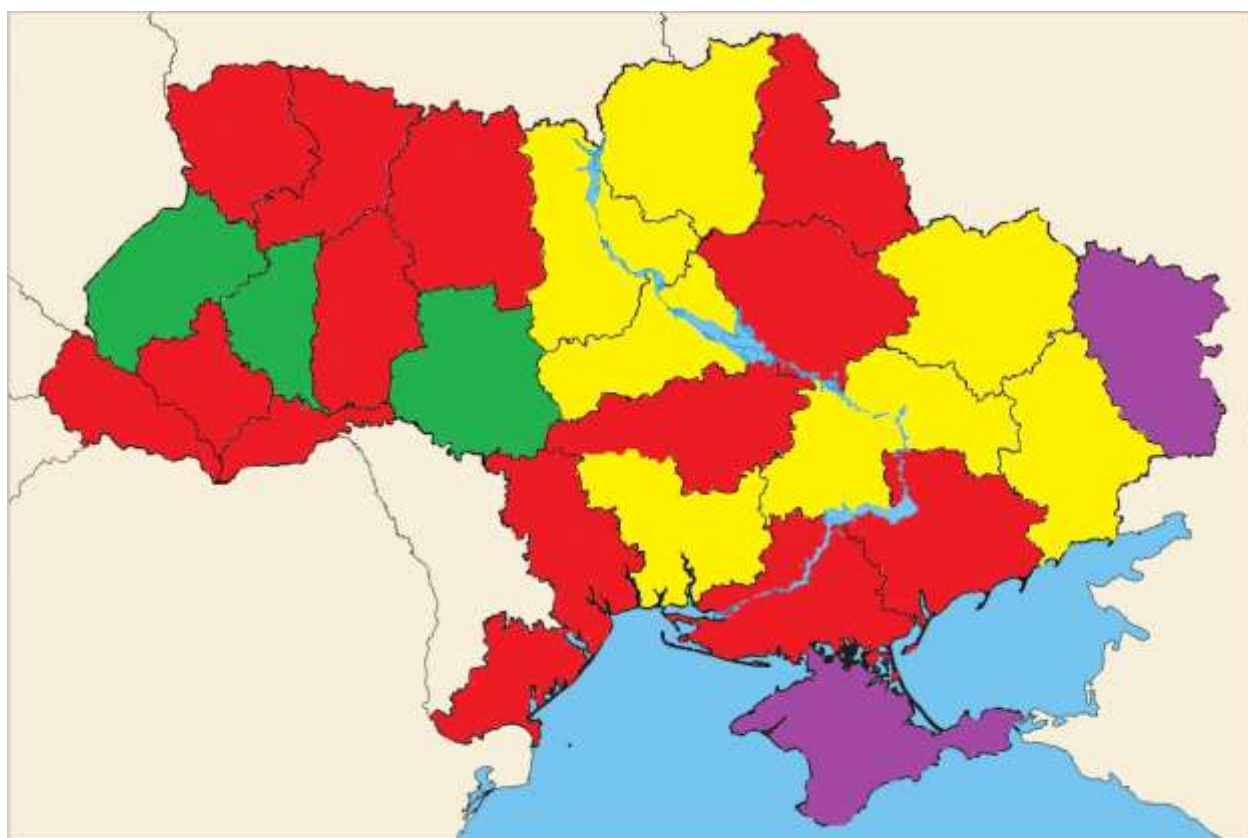

Умовні позначки:

	– виробництво харчового спирту
	– виробництво біоетанолу
	– виробництво спирту етилового технічного / денатурованного
	– інші об'єкти концерну «Укрспирт»

Джерело: [21].

**Географія підприємств-виробників лікєро-горілочаної промисловості
України (за областями)**

Умовні позначки:

	– область, де функціонує 8-9 підприємств-виробників лікєро-горілочаної продукції
	– область, де функціонує 3-6 підприємств-виробників лікєро-горілочаної продукції
	– область, де функціонує 1–2 підприємства-виробника лікєро-горілочаної продукції
	– область, по якій статистичні відомості відсутні

Джерело: власна розробка автора.

**Географія підприємств-виробників лікєро-горілочаної промисловості
України на тимчасово окупованих територіях України станом на
01.11.2022 р. (за областями)**

Умовні позначки:

	– область, де підприємства лікєро-горілочаної промисловості функціонують та не пошкоджені
	– область, де підприємства лікєро-горілочаної промисловості частково пошкоджені, але підлягають відновленню
	– область, де підприємства лікєро-горілочаної промисловості частково пошкоджені та зруйновані (майже не підлягають відновленню)

Джерело: власна розробка автора.

Центр культури вина «ШАБО»
(с. Шабо, Білгород-Дністровський район, Одеська обл.)

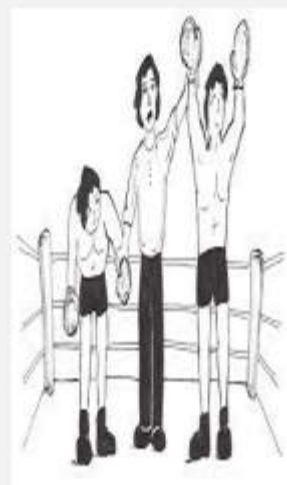
Джерело: [7].

Стратегія проведення переговорів WIN-WIN (моделювання ситуації продажу компанії «ШАБО»)

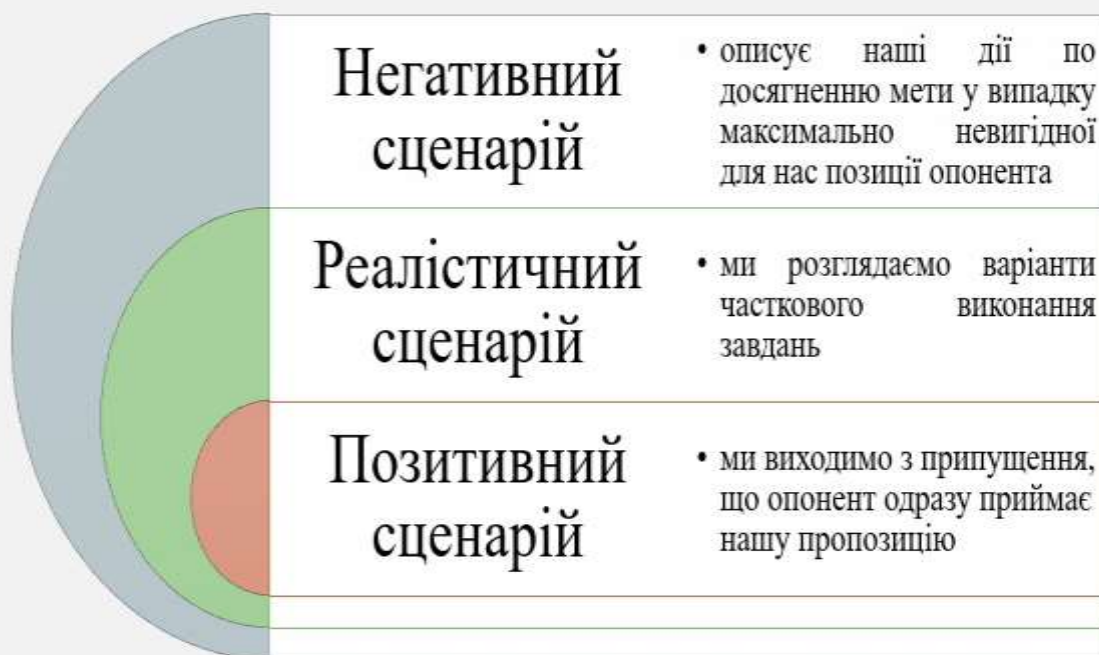

СТРАТЕГІЯ WIN/LOSE: РЕКОМЕНДАЦІЇ

- 1) Не бійтеся відмови.
- 2) Ви не потребуєте цих переговорів, а просто бажаєте домовитися.
- 3) Знаходьте потребу опонента або формуєте її.
- 4) Переговори закінчуються тоді, коли ми цього бажаємо.
- 5) Не намагайтеся сподобатись.
- 6) Ставте цілі, якими можете керувати.
- 7) Описуйте свої цілі з позиції рішення супротивника.
- 8) Звільніть свідомість, уникайте очікувань та припущень.
- 9) Будь-що довести опоненту неможливо.

РОЗВИТОК ПОДІЙ

ОБГОВОРЕННЯ (ЗМІСТ ЕТАПУ)

Формування атмосфери переговорів

Узгодження
визначень та понять

Питання, що допомагають уточнити
ситуацію та позицію опонента

Обмін
інформацією

Перегляд
списку
питань

Перевірка
припущень

Аналіз
мотивів
опонента

Визначення
інтересів та
обмежень
опонента

Визначення
тактики

ПРОПОЗИЦІЯ (ЗМІСТ ЕТАПУ)

Формулювання пропозиції

Формулювання умов, при виконанні яких пропозиція є актуальною

Пояснення «справедливості» пропозиції для опонента

Головним завданням тут є продемонструвати опоненту, що переваги, які він отримає в результаті досягнення угоди, переважають ту «ціну», яку йому слід буде «сплатити».

ТОРГИ ТА ЗАВЕРШЕННЯ (ЗМІСТ ЕТАПУ)

- «Перекомпоновка»: зміна пропозиції з урахуванням нової інформації
- Оцінка вимог опонента
- Обмін: реалізація пріоритетних цілей, поступки по непріоритетним питанням

- Резюме за основними домовленостями
- Узгодження наступних кроків взаємодії та співробітництва

Анкета-опитувальник
для учнів 9 класу Криворізького ліцею №35 «Імпульс»

Криворізької міської ради

<https://forms.gle/Jdfh3YtMWmQcCZ3XA>

Опитування для учнів 9 класу
Криворізького ліцею №35 "Імпульс"
Криворізької міської ради

(Дайте щирі відповіді на нижче наведені питання з метою покращення Вашого майбутнього навчання на уроках географії)

*Обов'язкове поле

Чи цікаво тобі вивчати географію? *

- Так, у мене великий інтерес до географії
- Мені не дуже цікаво вивчати географію
- У мене байдуже ставлення до географії

Чи задоволений (а) ти вивчення географії? *

- Так, задоволений (а)
- Мені важко дається географія
- Ні, не задоволений (а)

Чи вивчали ви тему "Виробництво горілчаної продукції в Україні" у шкільному курсі географії? *

- Так
- Ні
- Не пам'ятаю

Чи якісні ти отримав (ла) знання під час вивчення теми "Виробництво горілчаної продукції в Україні" ? *

- Так, я отримав (ла) якісні знання
- Я отримав (ла) нормальні (достатні) знання, щоб розуміти, про що йде мова
- Я не отримав (ла) якісних знань

Які методи вивчення / подачі матеріалу тобі подобаються більше всього? *

- Нестандартна подача матеріалу (презентації, таблиці, схеми, візуальний контент)
- Стандартна робота з підручником
- Мені жоден варіант не подобається

Які, на твою думку, методи вивчення теми "Виробництво горілчаної продукції в Україні" є найбільш ефективними? *

- обробка статистичних даних у таблицях
- складання інфографіки
- проекти
- робота з підручником та робочим зошитом
- віртуальні екскурсії до підприємств галузі (спирзаводи, виноробні тощо)
- виконання практичних робіт
- підготовка доповідей
- спільні дискусії питань по темі уроку
- вирішення проблемних ситуацій

Які твої побажання щодо покращення подачі матеріалу / роботи на уроці під *
час вивчення теми "Виробництво горілчаної продукції в Україні"?

Ваша відповідь

Надіслати

Очистити форму

Ніколи не вказуйте паролі в Google Формах.

Цю форму створено за межами вашого домену. [Повідомити про порушення](#) - [Умови використання](#) - [Політика конфіденційності](#)

Google **Форми**